

NAGY JÁNOS

Politikai viszonyok és országgyűlési követküldési gyakorlat Északkelet- Magyarországon a XVIII. század közepén (Adalékok az 1751. évi diéta vármegyei követeinek kapcsolatrendszeréhez)¹

Az északkelet-magyarországi, vagyis a tiszai (tiszántúli és tiszáninenni) vármegyék ellenzéki szerepe a kora újkor századaival kapcsolatban a magyar történetírásban gyakran ismétlődő szakirodalmi toposz.² A XVII-XVIII. századi országgyűlések történetében is aktív szerepet játszottak az ebből a régióból származó, főképpen protestáns vallású vármegyei követek, ám e vármegyék nemességének politikai és társadalmi viszonyairól már jóval kevesebb ismeretanyag áll rendelkezésre a térség története iránt érdeklődő olvasó számára. Az

¹ A felső-magyarországi, a Tiszán inneni kerület elnevezést tartom a leginkább rokonértelműnek a címben használt Északkelet-Magyarország fogalommal. Magyarország kerületi beosztása a XVIII. század folyamán gyakran változott, én a térségben található tizenhárom vármegyét értem ez alatt: Abaúj, Bereg, Borsod, Gömör, Heves, Sáros, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Torna, Ugocsa, Ung, Zemplén. A kerületi beosztás változásairól: SZIJÁRTÓ 2005. 479–483.

² A XVII. század eleji Habsburg-ellenes, korábban ún. rendi-függetlenséginek nevezett küzdelmekben játszott szerepükre: NAGY 1985. 3547. A XVII. századi országgyűlési követküldési gyakorlatra, a meghívottak listáinak közlésével: GUSZAROVA 1999. 322.; GUSZAROVA 2005. 93–148. A felső-magyarországi vármegyei birtokos nemesség XVII. század közepi országos politikai szerepére: HORVÁTH 2011. 313–325. A tiszai protestáns vármegyék követeinek XVIII. századi ellenzéki szerepére: SZIJÁRTÓ 2005. 181–184. Az 1751. évi diétán résztvevő vármegyei követek csoportjára: NAGY 2015. 75–102. A régió nemesi társadalmának jellegzetes vonásaira, különösen az északkeleti vármegyékben az arisztokrata és birtokos nemesi családok között továbbélő familiárisi-kliensi kapcsolatokra: H. BALÁZS 1987. 130.

utóbbi években a „politika társadalomtörténete” és a regionális hatalomgyakorlás mikrostrukturái iránt mutatkozott meg érdeklődés, amely árnyalta e vármegyék XVIII. századi történetére vonatkozó ismereteinket is. Szijártó István a XVIII. századi országgyűlési szereplők felekezeti hovatartozásával kapcsolatban tett számos, a téma szempontjából is értékes megállapítást.³ Pál Judit Zánthy József példáján a Károlyi-uradalomban működő patrónus-kliens viszonyrendszert és Szatmárnémeti szabad királyi városi rangra emelése körüli országgyűlési konfliktust vizsgálta.⁴ Legújabbban Vári András, Pál Judit és Stefan Brakensiek úttörő monográfiájában elemezte Szatmár vármegye példáján a Károlyi-család négy nemzedékének itteni hatalomgyakorlási technikáit és tárta fel az őket szolgáló kliensi hálózat működését.⁵

Tanulmányom első részében megkísérlem bemutatni, hogy az 1751. évi országgyűlés idején, tágabban értelmezve a XVIII. század közepén az adott vármegyékben hogyan alakultak a hatalmi viszonyok, milyen volt a diétára kiküldött követek viszonya az aktuális főispánhoz. Szakítópontnak bizonyult az adó- és a felekezeti kérdés, amely szembeállította a népes protestáns nemességű vármegyék tisztviselőgárdáját a katolikus főispánokkal: részletesebben néhány 1751 táján felmerült esettel fogok foglalkozni. A feldolgozás során törekedtem arra, hogy feltárjam az egyes követek kapcsolatrendszerét, amely az egyes életpályák átfogó ismerete nélkül nem lehetséges. Így jutottam el egy-egy – levéltári forrásokkal jól dokumentálható – követi pályáiv megrajzolásáig. Főhőseim nem kiemelkedő országgyűlési szónokok, ellenzéki vagy kormánypárti hangadók, hanem az alsótábla „néma többség”-ből egy-egy felszólalással kitűnő, vagy a diétán kívüli tevékenységük okán az országos közvéleményben is ismert követek. Dolgozatom második felében két, a nagybirtok-igazgatásból a patrónus-kliens kapcsolatrendszer segítségével a vármegyei igazgatásba, majd a központi kormányszervekbe és az országos politikába felküzdő személy életpályáját tárgyalom: Szuhányi Márton, szatmári és Tiszta Pál abaúji követét. Arra keresem a választ, hogy a kutatás látókörébe került személyek pályafutásában illetve felemelkedésében milyen szerepet játszott egy-egy befolyásos főnemesi patrónus segítsége, továbbá, hogy a kliensek az élet mely területein tevékenykedtek uruk

³ SZIJÁRTÓ 2009.

⁴ PÁL 2006. 203–225., PÁL 2007. 1407–1454.

⁵ VÁRI–PÁL–BRAKENSIEK 2014.

szolgáltatásban. Érdeemes felvetni annak lehetőségét is, hogy a függő viszonyból kiléphetett-e, illetve érdekében állt-e szabadulnia ettől a főúri kliensnek, ha lehetőségei vagy a szükség úgy hozták.⁶ Míg Szuhányi Mártonról kiterjedt levelezése, addig Tiszta Pálról egy tekervényes per kapcsán felvett tanúkihallgatási jegyzőkönyv vall és szolgáltat lehetőséget arra, hogy bepillantassunk az országgyűlési politika színteréi mögé. A követküldéshez kapcsolódó részadatok nagyrészt Szabolcs, Szatmár és Ugocsa vármegye követeihez kapcsolódnak. Forráanyagomat a régió nagybirtokos és köznemesi családjainak (Csáky, Károlyi, Perényi, Szuhányi) levéltári anyagai alkotják elsősorban: főként missilisek, tanúkihallgatási jegyzőkönyvek, továbbá az országgyűlési naplók.⁷

Az 1751. évi országgyűlésen az uralkodó és a rendek közti konfliktus pénzügyi téren csúszosodott ki, így az adóemelés és a kereskedelemügyi sérelmek kérdésében. Az uralkodó 1,2 milliós adóemelést kért, amelyből a rendek végül – heves viták után csak 700.000 Ft-t szavaztak meg.⁸ Az Országgyűlési Könyvtár az adóvitákról legrészletesebben tudósító naplója szerint továbbra is a tiszai vármegyék jelentették az ellenzék magját. Ez abban nyilvánult meg, hogy a királyi adóemelési javaslatok során mindig a tiszai vármegyék voltak azok, amelyek testületileg a legtovább, szinte végéig ragaszkodtak az alacsonyabb adóösszeghez. A június 22-i adóvitában például Okolicsányi János alacsonyabb adóösszeget követelő felszólalását a kormánypárttal szemben az összes tiszántúli vármegye – Heves és Békés kivételével – támogatta.⁹ A naplók általában csak sommásan

⁶ A patrónus-kliensi kapcsolatrendszer kora újkori működésének elméletére: DROSTE 2003. 555–590.; HENGERER 2005. 45–78. Magyar recepciójára: PÁL 2007. 1407.; 1454.; VÁRI-PÁL-BRAKENSIEK 2014.; KHAVANOVA 2008. főként 1256–1257.; KHAVANOVA 2015. 516. A magyar nemesi társadalmat behálózó familiárisi-szervitori viszony XVII. századi működésére és ennek XVIII. századi felbomlására, illetve átalakulására, továbbá regionális jellegzetességeire: H. BALÁZS 1987. 130.; VÖRÖS 1989. 685–687.; TÓTH 1997. 149–159.; KOVÁCS 1996. 61–62.; DOMINKOVITS 2002. 273–303.; SZIJÁRTÓ 2006. 138–141.

⁷ A Csáky család bécsi levéltárában folytatott kutatásaimat a Magyar Ösztöndíj Bizottság két hónapos Collegium Hungaricum ösztöndíja tette lehetővé.

⁸ A diétáról, különösen annak adóügyi vitájáról szóló szakirodalom a teljesség igénye nélkül: HORVÁTH 1873. 300–308.; SZIJÁRTÓ 2005. 246–248.; BÉRENGER–KECSKEMÉTI 2008. 170–173.

⁹ OGYK, Gyurikovits-gyűjtemény 700.470. 59. Míg ekkor a rendi ellenzék a 300.000 forintos hadiadó-emeléshez ragaszkodott, addig a kormánypárt exponensei az 5–600.000 forint megajánlását sürgették: ARNETH 1870. 197–198.

összegzik kerületenként az adott terület vármegyei által képviselt többségi véleményt, ám még ezek is beszédes megjegyzések, amelyek alapján látszik, hogy a tiszai (mikor tiszántúli vagy tiszáninneni) vármegyék követői voltak általában a legrenitensebbek. Az adóteher valószínűleg ebben a régióban volt ténylegesen a legelviselhetlenebb ebben az időben, ahogy Nádasdy kancellár 1750 körül, valószínűleg még a diéta előtt készült előterjesztése is mutatja. Ebben a teherviselő képességükön felül adózó vármegyék számára adó-, vagyis portaszám-csökkentést javasolt: a tíz felsorolt megyéből hét északkelet-magyarországi volt. A listában ott van a túladóztatott megyék között Zemplén, Máramaros, Sáros, Szatmár, Bereg, Ung, Ugocsa.¹⁰ A történeti gyökerű ellenzékiesség megértéséhez azonban ismernünk kell a régió sajátos társadalmi-politikai viszonyait.

A vizsgált terület nagyszámú protestáns, döntően református felekezettű köznemessége jelentős szerepet kapott a XVII. századi erdélyi fejedelmek (így Bocskai István, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György) Habsburgok által uralt Magyar Királysága, másként Királyi Magyarország ellen indított hadjárataiban. A régebbi szakirodalom által rendi-függetlenség küzdelmeknek nevezett harcokban e vármegyék szilárd bázisát alkották az erdélyi fejedelmek hatalmi törekvéseinek. Az itteni protestáns rendek (köznemesség és városi polgárság) sikeresen használták fel e hadjáratokat arra, hogy a Habsburg uralkodók rendi kiváltságait és szabadságjogait, továbbá szabad vallásgyakorlatukat megerősítsék, sőt kiterjesszék.¹¹ A Rákóczi-szabadságharcot követően az addig három hatalom közötti hatalmi vákuumban szabadabb mozgástérrel rendelkező nemesi réteg életlehetőségei beszűkültek. Egyházát az államhatalom által is támogatott ellenreformáció templom- és iskolafoglalásai gyengítették, felekezeti sérelmeit az 1715. évi 31. törvénycikk értelmében az országgyűlés nem tárgyalhatta, közéleti szereplését a protestánsok hivatalvállalását megnehezítő *Carolina Resolutio* (1731., majd 1734.) korlátozta.¹² A korszakban gyakran menesztettek az evangélikusok és a reformátusok legjelentősebb világi patrónusaikból álló közös küldöttséget az uralkodóhoz egyházaik

¹⁰ Valószínűleg Nádasdy Lipót kancellár 1750 körüli adóüggyel kapcsolatos tervezete: ÖStA, HHStA Ungarische Akten, Misellanea. Fasc. 419.

¹¹ NAGY 1985. 35–47. Újabban Pálffy Géza cáfolja azt a tézist, hogy az erdélyi fejedelmek célja az országegyesítés lett volna, továbbá felveti, hogy a felső-magyarországi régió rendiségén belül ugyanúgy jelen voltak a katolikus, Habsburg-párti elemek is: PÁLFFY 2015. 51–66. A Bocskai –felkelés kapcsán említi: PÁLFFY 2009. 24., 67.

¹² TÓTH 1996. 151.; MÁLYUSZ 2006. 67–68.

sérelmeinek orvoslása végett. A sérelmi listákban – mint az 1741. évi pozsonyi diéta alatt kiadottban – is előfordul, hogy nemcsak a hivatalviselésben, hanem az országgyűlési követválasztás során is szenvedtek el diszkriminációt a protestánsok.¹³ Annak ellenére, hogy a fennálló törvények tiltották a vallásügy országgyűlési tárgyalását, néhány megye instrukciójába mégis bekerültek ezzel kapcsolatos iránymutatások, ám ezek is általában véve – a katolikus félnek kedvezve a *status quo* fenntartására intették a vármegyék követeit.¹⁴

Ahol vita keletkezett a követküldés körül, ott is általában felekezeti köntösbe bújtatott hatalmi-személyes konfliktust lehet sejtenünk, mint például Szabolcs megye 1751-es követküldésekor. A szakirodalom szerint Szabolcs vármegye XVIII. század közepén hivatalban lévő főispánjai például alkalmilag megjelentek ugyan megyéjükben, de nem avatkoztak be a tisztújításokba, illetve a megyei adminisztráció menetébe sem.¹⁵ Ám az 1751. évi országgyűlés kapcsán végzett levéltári kutatás viszont azt mutatja, hogy Barkóczy Imre szabolcsi főispánt (Barkóczy Ferenc egri püspök öccsét) olyannyira foglalkoztatták a megyei közélet kérdései, hogy Vay Ábrahám követté választását megakadályozta, és utasította a közgyűlést Vay helyett egy másik, katolikus vallású követ kiküldésére.¹⁶ Vay Ábrahám a tiszántúli református nemesség vezéralakja és a tiszántúli egyházkerület főgondnoka volt: személye Bécsben is ismert volt, mivel számos protestáns delegációt vezetett a császárvárosba a felekezeti sérelmeik orvoslása végett.¹⁷ Végül szolnoki Jármay Ferenc alispán mellé a

¹³ RL A/ 1.a 2. kötet. Dunamelléki Református Egyházkerület iratai. Egyházkerületi jegyzőkönyvek (1731–1760) 172.

¹⁴ Jó példa erre Somogy és Győr vármegye követutasítása: MELHÁRD 1906. 29–30.; MNL GYMSL GyL IV.A. 1. c. Győr vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Közgyűlési iratok. 1751. év. No. 73. Instructio et alii acta particularia Diaeta anni 1751. (Győr, 1751. március 30.)

¹⁵ Ez igaz gróf Zichy Miklós (1726–1747), Barkóczy Imre (1748–1759) és részben még Barkóczy János főispánságára (1759–1782) is: BALOGH 2000. 223.

¹⁶ MNL SZSZBML IV. 1. A. Szabolcs vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Szabolcs vármegye közgyűlési jegyzőkönyve. 21. kötet. (1748–1756) 188. folio. 1751. március 15-i bejegyzés.

¹⁷ Vay Ábrahám (1697–1762): 1735 és 1761 között a tiszáninneri református egyházkerület főgondnoka volt, korábban a borsodi református traktus gondnoka. A későbbi jeles politikus és mérnök, Vay Miklós báró édesapja volt. Protestáns létére 1751-ben királyi tanácsosi címet kapott. Életére és egyházpolitikai működésére: DIENES 1998. 50–58., 70–75.

katolikus szunyoghi Szunyogh István főkomisszáriust választották meg helyette. Feltehetően a személyes ellenszenv mellett felekezeti ellentét is állhatott a főispáni intézkedések háttérében, ami a következő év tavaszán az alispánválasztáskor is megmutatkozott.¹⁸

Ugocsa vármegyében a főispán, Perényi Károly báró és a vármegyei tisztikar tagjai között robbant ki egy hosszú ideje lappangó hivatali ellentét az országgyűlési követküldés kapcsán. 1749 folyamán a vármegye református köznemesi tisztviselői feliratot intéztek a Helytartótanácshoz a főispán önkényessége és törvényellenes hivatali működése miatt.¹⁹ Az ügy részleteit az 1750 végén kiküldött helytartótanácsi vizsgálóbizottság működése nyomán 1751 nyarán keletkezett tanúvallatási jegyzőkönyvből ismerhetjük meg részletesebben.²⁰ A vármegyén belül megindult szervezkedés célja néhány ugocsai döntően református lakosságú kismemesi faluban (Péterfalva, Tivadar, Forgolány) az adómentességüket megsértő nemesi vármegyei apparátus önkényével szemben nádori adománylevél (*nova donatio palatinali*) kiadása volt.²¹ Ezekre a településeken megtagadták a szolgabírói parancsok végrehajtását is. A mozgalom élére állt két jómódú, Ugocsa és Szatmár megyében birtokos református nemes, Ráthonyi Zsigmond táblabíró és Sötér József, a vármegye leváltott korábbi alispánja, akik a főispán pozícióinak gyengítését is célul tűzték ki.²² 1751 tavaszán – az országgyűlési követek kiküldésekor újabb összeesküvés

¹⁸ Vay Ábrahám Prónay Gáborhoz írott, 1752. május 7-én datált levelében hangot adott annak a feltételezésének, hogy a Jármay Ferenc alispán halálával megüresedett alispáni poszt betöltését a főispán gyanús módon vallási okból halogatta. A nagy lélekszámú, döntően református nemesség által lakott megyében összehívta ugyan a közgyűlést, de a levélíró szerint a tisztújítást ennek végére halasztotta el, mire a megjelent vármegyei rendek egy jó része – megunva a hosszas ülésézet hamar hazatért otthonába, így a főispán könnyebben tudta saját akarátát a gyűlésen érvényesíteni. A levelet közli: PRÓNAY–STOMP 1905. 469471.

¹⁹ MNL OL P 1969. Perényi család levéltára. Missilisek. 2549. tétel. No. 42. Szuhányi Márton levele báró Perényi Károlynak. Pozsony, 1749. augusztus 28. és uo.. No. 43. Pozsony, 1750. december 16.

²⁰ MNL OL P 1968. Perényi család levéltára. 1. tétel. Ugocsa megyére vonatkozó iratok (1676–1825) 188–196. ff. Fancsika, 1751. június 29. Ugocsa vármegye által felvett tanúvallatási jegyzőkönyv.

²¹ Az ugocsai nemesi falvakban a XVIII. századi nemesi összeírások tanúága szerint egyre inkább csökkent a nemesek aránya: SZIRMAY 1805. 124–125.; SZABÓ 1994. 84–85.

²² Az összeesküvők Sötér József tiszaujlaki és Ráthonyi Zsigmond halmi házában tartották összejeveleteket.

indult, a pártütők azt terjesztették, hogy a követeket, a főispán bizalmasait (Hagara Pál helyettes alispánt és Komjáthy Zsigmond jegyzőt) nem a vármegyeegyülés választotta „pleno numero”, hanem Perényi főispán egyszerűen a vármegyeegyülés tudta nélkül nevezte őket ki, továbbá, hogy nem őshonos ugocsa-i birtokos családok sarjai és csak zálogbirtokokkal rendelkeznek.²³ Hagara Pál helyettes alispán paraszti-jobbágy származásra is utaltak a vallomástevők.²⁴ Céljuk a követek visszahívása és saját maguk megválasztatása lett volna, amelyet összekapcsoltak a kisnemesi érdekek védelmével: ezekben a falvakban már ekkor gyűjtést szerveztek a két úr pozsonyi útiköltségeinek fedezésére.²⁵ Azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy három nemesi faluban, Péterfalván, Nevetlenfaluban és Forgolányban Hagara Pál is jobbágytelkeket bírt, ami miatt a jogaira féltékeny itt élő kurialista nemesi közösség bizalmatlanul tekinthetett a helyettes alispánra.²⁶ A megyei szintű mozgalmat – a tanúváltatási jegyzőkönyvek ezt külön kiemelik a környékbeli református prédikátorok is aktívan támogatták. A szervezkedő követek ennek visszahívását már nem érték el: konfliktusnak ezt a részét sikerült a megyén belül lecsillapítani.²⁷

A követküldéskor fellobbanó felekezeti ellentétek kapcsolódtak általában véve a vármegyei tisztségek betöltése körüli rivalizálásba, amelyet

²³ Ugocsa vármegye XVIII. századi követeit és alispánjainak névsorát közli: SZIRMAY 1805. 55–57., 61. Hagara Pál bizalmas, kliensinek minősíthető viszonyát mutatja a Perényiekhez a főispánéhoz címzett levele, amelyben „jó kegyes patrónám”-nak címzi az asszonyt. A tudósításból kiderül, hogy éppen az országgyűlés idején Perényi Károly főispánt és Perényi Zsigmondot kísérte el Bécsbe és segítette a Csáky család elleni perükben a Magyar Kancelláriánál, hogy az eljáráshoz jogbiztosító iratokat szerezzenek. Erre: MNL OL P 1969- A báró Perényi család levéltára. 872. tétel. No. 6. Pozsony, 1751. június 19. (74–75. ff.)

²⁴ Hagara Pál, korábbi adószedő 1743-tól volt Ugocsa vármegye aljegyzője, majd 1746-tól főjegyzője, 1750-től helyettes-, 1756-tól rendes alispánja. 1760-ban királyi tanácsossá nevezte ki a királynő. 1764-ben a korábbiakban az örökösödési háborúk költségeire a kincstárnak juttatott önkéntes adományainak ellentételezésére – hűsége jutalmául Mária Terézia a Szatmár megyei Magosliget falut és a magosligethi nemesi előnevet adományozta Hagara Pálnak. Személyére: SZIRMAY 1805. 55–57., 61.

²⁵ MNL OL P 1968. Perényi család levéltára. 1. tétel. Ugocsa megyére vonatkozó iratok (1676–1825) 188–196. ff. Fancsika, 1751. június 29. Ugocsa vármegye által felvett tanúváltatási jegyzőkönyv.

²⁶ SZIRMAY 1805. 129. és FÓNAGY 2013. II. 987.

²⁷ MNL OL P 1968. Perényi család levéltára. 1. tétel. Ugocsa megyére vonatkozó iratok (1676–1825) 188–196. ff. Fancsika, 1751. június 29. Ugocsa vármegye által felvett tanúváltatási jegyzőkönyv.

a felsőbb hatóságok igyekeztek a katolikusok javára billenteni. Így volt például ez a királyi biztосként kiküldött Nádasdy Boldizsár (a kancellár öccse) jelenlétében levezényelt 1750. évi Zólyom vármegyei tisztújításkor. Ekkor az „*akatolikusok machinációi*” miatt a vármegyeegyház leváltotta Palics Mártont, a korábbi katolikus jegyzőt, mire Nádasdy Lipót kancellár utasította öccsét, hogy jelöljön egy alkalmasabb katolikus nemest a leváltott helyére, megakadályozandó a protestáns jelölést.²⁸ A következő évi diétán azonban jegyzői minőségében ismételen Palics Márton képviselte a vármegyét. Mindez feltehetőleg annak volt köszönhető, hogy a vármegye legtekintélyesebb földesuraként számon tartott Balassa Pál gróf határozottan kiállt írnoka, Palics Márton megválasztása mellett és ajánlotta személyét a következő tisztújítás alkalmával a királyi biztos figyelmébe.²⁹

Főúri nevelőből helytartótanácsos, Szuhányi Márton pályája

A köznemesség nagybirtokosokkal való viszonyát jelentősen megváltoztatta a végvárok felszámolása és a főúri magánhadseregek szelnek eresztése a XVII-XVIII. század fordulójától, amely a legkisebb vagyonú katonáskodó nemességet fosztotta meg megélhetésétől.³⁰ A megyei és országos politikai hatalomgyakorlás mechanizmusaiban megnyilvánuló regionális különbségek feltárása még gyermekcipőben jár a XVIII. századi magyar rendiségtörténet kutatásában. Közhelyszerű állítás a szakirodalomban, hogy a köznemesség és a nagybirtokos mágnáscsaládok közti familiárisi rendszeren alapuló kapcsolatai a XVIII. században már meglazultak: a köznemesség önállósodásának folyamata a Duna vonalától nyugatra jobban, míg attól keletre kevésbé ment végbe.³¹ A török kiűzését, majd a Rákóczi-szabadságharc lezárulását követően a köznemesség egy szűk, tanultabb rétege, főleg jogi és gazdasági ismereteinek köszönhetően

²⁸ MNL OL P 507 Nádasdy család levéltára. 22. doboz. 1. sorozat. Series B., VIII. tétel, No. 101. Nádasdy Lipót Flórián levele testvéréhez, Boldizsárhoz címzett levelei (94–95. ff.) Bécs, 1750. június 2.

²⁹ MNL OL P 507 Nádasdy család levéltára. 22. doboz. 1. sorozat. Series B., VIII. tétel, No. 106. Vegyesek. Balassa Pál levele Nádasdy Boldizsárhoz. (9–10. ff.) Dátum nélkül.

³⁰ TÓTH 1996. 149–159.

³¹ H. BALÁZS 1987. 130

jószágigazgatóként, titkárként, ágensként a mágnások szolgálatába állhatott.³² Hajdu Lajos a vármegyei apparátus összetételét vizsgálva jutott új eredményekre. Ezek szerint a kelet- és dél-magyarországi vármegyékben kicsi volt a tisztviselésre alkalmas nemesek száma, akiknek hiányát a vármegyén kívülről jött, sokszor vagyontalan, a nagybirtok-igazgatásból érkező emberekkel pótolták, akik a megyéknél jellemzően az írnoki, esküdti, jegyzői vagy hadbiztosi pozíciókba kerültek.³³ A köznemesi családok ebben a régióban a nagybirtokos családokhoz való kötődésüket, vagyis „*a familiárisi, kliensi kapcsolatokat középső szinten sem vethették le*” annak érdekében, hogy hivatalhoz, jobb pozíciókhoz jussanak a vármegyében vagy a királyi közszolgálat területén.³⁴ A nagy ívű hipotézisek mellett ezek állításait verifikáló vagy módosító, de megyei szintű esettanulmány alig született. A dunántúli vármegyék közül például Somogyban és Tolnában a vármegye vezetése a vármegyén kívül lakó, abszontista főnemességéből a jómódú birtokos köznemesség kezébe került át már az 1730-as évektől. Am a nagybirtok helyi képviseletét ellátó köznemesek (ügyészek, kisebb részben tisztartók) felemelkedésében mindenhol nagy szerepet játszott az, hogy a latifundiumok adminisztrációjában annak erőforrásait saját céljaikra tudták fordítani.³⁵

Feltételezésem szerint a klientéla működésének vizsgálata talán közelebb vihet a korabeli politikai viszonyrendszerek megértéséhez is, ezért a továbbiakban az 1751. évi országgyűlésen vármegyei követi megbízást vállalt főúri kliensnek a pályáját tekintem át ebből a szempontból.

A kliens-rendszer a patrónus és a kliens közötti aszimmetrikus kölcsönösségen és a függőségen alapszik. A kliens szolgálatait a patrónus javakkal és szolgáltatásokkal viszonzta.³⁶ A kliens irányában a patrónusnak különleges bizalmat kellett táplálnia ahhoz, hogy személyes jellegű, gazdasági- és politikai ügyeinek intézésével is megbízhatta, ami

³² KOVÁCS 1997. 57., 61–62. Kovács Ágnes szerint inkább a fő különbség az oszmán-török megszállás által érintett és attól megkímélt területek rendi társadalmá között állt fenn.

³³ Az 1780 körüli magyarországi viszonyok kapcsán írt erről: HAJDU 1982. 44–47.

³⁴ H. BALÁZS 1987. 130.

³⁵ SZIJÁRTÓ 2005. 372–373.; SZIJÁRTÓ 2006. 127–129.; NAGY 2015a. 952–953. Tolna vármegye nagybirtokos arisztokráciájának birtokviszonyairól és a köznemességhez való kapcsolatáról, nagyrészt reformkori példák alapján: GLÓSZ 1991. 14.; GLÓSZ 2002. 373., 375.

³⁶ VÁRI 2005. 203.

egy átlagos alkalmazottnál jóval nagyobb és alig ellenőrzött mozgásteret jelentett. (Ez persze nem jelentette azt feltétlenül, hogy az illető a nagybirtokos állandó fizetett alkalmazottja legyen). Ez a viszonyrendszer egyfelől előnyös volt a főnemesség számára, amely magának lekötelezett kliensei révén, személyes kapcsolatai útján befolyásolni tudta a vármegyei politikát.³⁷ A klientúra által, állami bürokrácia híján, mint a kormányzat helyi megtestesítője érvényesíteni tudta az államhatalom előírásait, rendelkezéseit az autonóm közegnek tekintett vármegyékben.³⁸ Az ország kormányzati központjától távol élő arisztokráciának pedig szüksége volt egy olyan személyre, aki Pozsonyban és/ vagy Bécsben élve, kellő kapcsolatokat ápolva, képviseli famíliája érdekeit a birtok-, és hivatali ügyekben, továbbá információkat szerezhetett az országos politika alakulásáról.³⁹

Másfelől a köznemesek számára felemelkedési lehetőséget is jelentett a főnemesi patrónus szolgálata. A kliens az előre meg nem határozott, hosszú távú előnyökért szolgálta urát. Így például fontos nyereséget jelentettek a kliens számára a patrónustól származó anyagi- és szimbolikus erőforrások. Ezek növelhették – az előnyös házasságkötések, nemesítés- vagy rangemelés útján – a kliens családjának presztízsét, elősegíthették hivatali karrierjét és családtagjainak iskolai képzését, továbbá ezek révén bővíthette jövedelmeit és birtokállományát.⁴⁰

Szuhányi Mártonnak, Szatmár vármegye követének életpályája – a maga egyediségével is ezt az összefonódó patrónus-kliens viszonyrendszert példázza. A feltehetőleg trencsényi (talán nemesi)⁴¹ rokonsággal rendelkező Szuhányi, 1710 körül lett a kisgyermek Károlyi Ferenc nevelője,⁴² amely feladatait 1717-ig töltötte be. Ezután Károlyi Sándor mellett titkári teendőket is ellátott: részt vett a porták rectificatioja körüli összeírási

³⁷ VÁRI–PÁL–BRAKENSIEK 2014. 97.; VÁRI 2005. 207.

³⁸ A kliens-rendszernek meghatározó szerepe volt az államképződés folyamatának kibontakozásában. Ezt hangsúlyozza: HENGERER 2005. 63. A magyar viszonyok közt tárgyalja fontosságukat: VÁRI 2005. 227–228.

³⁹ VÁRI–PÁL–BRAKENSIEK 2014. 97.

⁴⁰ PÁL 2007. 1452.; VÁRI–PÁL–BRAKENSIEK 2014. 97.; DROSTE 2003. 584.

⁴¹ NAGY 1863. X. köt. 886. Nagy Iván említ egy Trencsény megyében élő és 1685-ben Szuhányi János révén nemesi címet szerzett Szuhányi családot, ám ennek kapcsolatát a Szatmár megyei Szuhányiakkal nem tudja bizonyítani. Szuhányi nem nemesi származására utal: VÁRI–PÁL–BRAKENSIEK 2014. 101.

⁴² ÉBLE 1893. 72–73. Műve alapján születési és halálozási adatai is csak valószínűsíthetőek: 1685 körül született, az utolsó adatok róla 1765-ből valók. Ekkor Károlyi Antalhoz intézett kérvényében nyolcvan évesnek vallja magát.

munkákban.⁴³ 1718-ban – feltehetőleg Károlyi Sándor pártfogásával nemesi címet kapott.⁴⁴ A Károlyi támogatásával a főispánsgága alatt álló Szatmár vármegye 1718-ban, 1722-ben és 1727-ben lefolytatott tisztújításain a jegyzői tisztségre választották, illetve erősítették meg ebben.⁴⁵ A katolikus nemesifjú vármegyei hivatalba segítése beleilleszkedett Károlyi Sándornak abba a törekvésébe, hogy a vele szemben ellenséges református kisnemesség által uralt Szatmár megyei tisztikart hozzá hú, az ország távolabbi szegleteiből érkezett katolikusokkal töltsse fel.⁴⁶ Patrónusa 1722-ben meg akarta választatni a Bay Ferenc halálával megüresedett Bereg megyei alispáni hivatalára, megegyezve az itt birtokos Csákyakkal, de végül terve füstbe ment.⁴⁷ 1732-ben Szatmár vármegye alispáni tisztét nyerte el, ahonnan 1733-ban helytartótanácsossá léptették elő. Ebben a tisztségében egészen 1754-ig működött.⁴⁸ A kor legtapasztaltabb országgyűlési szereplőjének mondható: 1714–15-ben, 1722–23-ban, 1741-ben és 1751-ben Szatmár vármegyét képviselte az országgyűléseken.⁴⁹ Ezen kívül bizonyosan jelen volt vármegyéje képviselőként az 1734., 1735. és 1737. évi concursusokon.⁵⁰ Az 1722–23. évi országgyűlésen Károlyi

⁴³ ÉBLE 1893. 107–108.

⁴⁴ MNL OL A 57 Magyar Kancelláriai Levéltár, Librii Regii, 32. kötet, 48. Bécs, 1715. március 30.

⁴⁵ SZIRMAY 1809. 130., 136.; VÁRI-PÁL-BRAKENSIEK 2014. 270–271.

⁴⁶ VÁRI-PÁL-BRAKENSIEK 2014. 98–99.

⁴⁷ KOVÁCS 1994. II. köt. 435. (283. regeszta) Pozsony, 1722. november 26. Levelében kéri feleségét, hogy unokahúgán, Szuhányi nején keresztül győzze meg a vonakodó jegyzőt a tisztség elvállalásáról: „*Bay Ferenc halálával gondoltam, jó volna Szuhányit oda Vice Ispányságra promoteálni, jelentettem is neki, de nem igen köszöni. Venned elméjét az húgomnak, s ha kedve lenne rája, írna neki. Ugy hiszem Csákiakval végbe vihetném...*” Ugyanerről: VÁRI-PÁL-BRAKENSIEK 2014. 271.

⁴⁸ EMBER 1940. 202.

⁴⁹ A Diéta adatbázis adatsorait egészítettem ki újabb forrásművekből vett adatokkal: SZIRMAY 1809. 76. Szirmay Antal szerint a diéta második felében küldte ki a vármegye, Károlyi Sándor leveleinek tanúága szerint a szűkebb pátriájába visszatérő Eötvös Miklós követ helyére: KOVÁCS 1994. II. köt. 400–401.(262. regeszta).

⁵⁰ A concursusi naplók meghívottak névsorai alapján: HHStA, Ungarische Akten, Comititalia (1730-1752) Konvulut A., Fasc. 407. Pro sua celsitudine Regni Serenissimo Duce Lotharingiae ac per Inclytum Regnum Hungarice Locumtenente Regio, Domino Benignissimo. Diarium concursus Incyti Regni Hungariae...pro 22.a mensis Martii Anni 1734 indicti et promulgati; uo.: Diarium concursus Inclyti Regni Hungarico ratione... pro die 14. mensis Martii 1735 indicti et promulgati. 25. fol. 1–46.; OGYK Gyurikovits-gyűjtemény, 700.480. Acta Concursus Anni 1737. 8–9.

Sándor rendelkezésére lánya, gróf Haller Gáborné távollévő követeként is szerepelt.⁵¹ Vármegyei követi megbízatásait – noha kiküldése pontos körülményei nem ismertek, miként egy 1751-ben kelt levele tanúsítja, a főispán Károlyiaknak köszönhette.⁵² A diéta előtt ekkor arra kérte Károlyi Ferencet, hogy a jegyzővel tárgyalja és határozza meg, hogy mi kerüljön bele a követutasításba.⁵³ A jelek szerint az egyes országos politikai megbízatások azonban eltérő súllyal estek latba pályája különböző szakaszaiban; a kezdeti időszakban feladata elsősorban befolyásos patrónus, Károlyi Sándor akaratának keresztülvitele és közvetítése a vármegye és a diéta nyilvánossága felé. Károlyi ekkor még személyesen jelen volt Pozsonyban, ezért kliense inkább reprezentált, és végrehatotta ura utasításait.⁵⁴ 1741-től cselekvései szabadsága és mozgástere megnőtt: az idős Károlyi Sándor súlyos betegsége miatt már nem tudott Pozsonyba utazni, de fia, Ferenc katonatisztként is távol élt a kormányzati központtól, ezért számos információval és javaslattal kellett ellátnia urait.⁵⁵ Írásából körvonalazható, hogy ezek íróját és címzettjét, Károlyi Ferencet milyen témák foglalkoztatták az országgyűlés alkalmával: például 1751-ben a vármegyére kivetett állami adók hátralékainak elengedése, a dunai vármegyékkel szemben a tiszaiak aránytalanul nagy adóval való megterhelése vagy a Partium Károlyi által is sürgetett visszacsatolása.⁵⁶

A fontos vagy érdekes hírek közlésével alkalma adódott arra, hogy ura szemében növelje saját szimbolikus tőkét.⁵⁷ Leveleiben nemcsak

⁵¹ Kovács 1994. II. köt. 400-401.(262. regeszta).

⁵² MNL OL P 398 – Károlyi család nemzetségi levéltára. Missilisek. 164. doboz. 73731. levél. Szuhányi Márton levele Károlyi Ferenc grófhhoz. Pozsony, 1751. szeptember 12. Levelében megköszönte a grófnak, hogy őt a „Követségbeli hivatalra fel vétetni méltóztatott”

⁵³ MNL OL P 398 – Károlyi család nemzetségi levéltára. Missilisek. 164. doboz. 73728. levél. Szuhányi Márton levele Károlyi Ferenc grófhhoz. Pozsony, 1751. január 13.: „medius terminis lehetne, ha Excellentiad Nemes Vármegye Notáriussával elsöben discourálni méltóztatnék ugyan incidenter, successive pedig Ögkelmének meghagni, hogy aminemű Instructorúl gondolkdik incumbentiája lesz, mint tegey munkában és presentállya Excellentiadnak”.

⁵⁴ Kovács 1994. II. köt. 400-401.(262. regeszta). Az 1722-23. évi diétáról írja: „Szuhányit is beállítottam már Hallerné képében az Dietában, de más hasznát nem vehetem a szép emberségnél”.

⁵⁵ VÁRI-PÁL-BRAKENSIEK 2014. 75., 272.

⁵⁶ MNL OL P 398 – Károlyi család nemzetségi levéltára. Missilisek. 164. doboz. 73729. levél. Szuhányi Márton levele Károlyi Ferenc grófhhoz. Pozsony, 1751. szeptember 29.

⁵⁷ KHAVANOVA 2015. 11.

a diétai eseményekről, hanem a Helytartótanács üléseiről is tudósította urát, mivel 1750 végén az országgyűlés előkészítésére és a királyi előterjesztéseket véleményezésére kiküldött helytartótanácsi bizottság tagjává választották.⁵⁸ Ennek során saját tervezetet is készített a diéta napirendjére vonatkozóan, aminek kivonatát urának is elküldte.⁵⁹ Olyan rémhírek is bekerültek a levelekbe, mint a háborús készülődéseké, amelyek utólag nem bizonyultak valósnak.⁶⁰

Politikai aktivitása megyéje érdekében a diétai nyilvánosság előtt is növekedett: az 1751. június 22-i vitában is az ellenzék oldalán szólalt fel az alacsonyabb adóösszeg érdekében, ebben amellet érvelt, hogy a megyéjét sújtó adóösszeg már 16000 forintra növekedett és vármegyéje a járvány (valószínűleg a pestis, majd a marhavész) költségei miatt képtelen a hadiadót fizetni. Hangadásával befolyásolhatta a tiszai megyék állásfoglalását, mivel ezt követően szinte minden itteni követ a további adóemelés ellen szavazott.⁶¹ Személyének fontosságát mutatja, hogy a Bernáth-féle napló szerint 1751-ben (amint az előző diéta idején is) a tiszai melléki vármegyék követői az ő szállásán – ami a pozsonyi Károlyi-ház volt – gyűltek össze, hogy utasításaik alapján a kerületi sérelmi feliratot megszerkesszék.⁶²

Szuhányi idővel aztán családi kapcsolataival is kötődött a Károlyiakhoz, amely részben tompította az egyenlőtlen függőségi helyzetét velük szemben. Szuhányi kivételes társadalmi emelkedését jelzi, hogy 1720-ban Károlyi Sándor tábornagy unokahúgát, illetve Perényi Pál báró ugocsai és abaúji birtokos lányát, Perényi Évát vehette feleségül.⁶³ A korabeli szokás szerint a kliens, Szuhányi ura áldását és jóváhagyását kérte a frigyhez, amit az – valószínűleg a nagy rangkülönség miatt is – vonakodott

⁵⁸ MNL OL P 398 – Károlyi család nemzetségi levéltára. Missilisek. 73725. levél. Szuhányi Márton levele Károlyi Ferenc grófhhoz. Pozsony, 1750, december 19.

⁵⁹ MNL OL P 398 – Károlyi család nemzetségi levéltára. Missilisek. 73726. levél. Szuhányi Márton levele Károlyi Ferenc grófhhoz. Pozsony, 1750, december 25.

⁶⁰ 1751 elején a porosz–oros–osztrák háború kiújulásától fél: „itt már nagyobb híre kezd lenni az Insurrectionnak, mint se Diaetának. Prussus újabban felháborodván a Mosqua Cárné ellen”. Erre: MNL OL P 398 – Károlyi család nemzetségi levéltára. Missilisek. 164. doboz. 73732. levél. Szuhányi Márton levele Károlyi Ferenc grófhhoz. Pozsony, 1751. február 3.

⁶¹ OGYK Gyurikovits-gyűjtemény 700.470. 59.

⁶² OGYK Gyurikovits-gyűjtemény 700.462. 11. Az 1741. évi eseményekre utal: ÉBLE 1893. 520. A vármegye állásfoglalását egy korábbi tanulmányomban szerencsétlen módon a pasquillusok alapján még a kormánypártiakhoz soroltam be: NAGY 2015. 87.

⁶³ ÉBLE 1913. V. leszármazási tábla.

megtenni, noha határozottan nem is ellenezte azt.⁶⁴ Az egymás családjáról való gondoskodás azonban aszimmetrikus, de kölcsönös viszonyt jelentett: Szuhányi fiát, Lászlót – Károlyi Ferenc személyes támogatását kérve – nevezte ki évekkel később Szatmár vármegye jegyzőjévé.⁶⁵ A Károlyi családdal fennmaradó familáris viszonyát jellemzi, hogy Pozsonyban Károlyi Ferenc fia, Antal is az ő felügyelete alatt nevelkedett egy ideig, akinek szellemi-lelki fejlődéséről rendszeresen beszámolt az apához írott leveleiben.⁶⁶ A Szuhányi család hosszú távon családi kapcsolataival is beilleszkedett a régió birtokos köznemesi elitjébe. Márton fia, László kétszer nősült: mindkét alkalommal Szabolcs megye jómódú és nagy múltú családjaiból (a Kállay, illetve Dessewffy családból) választott magának feleséget. Unokája, János ugyancsak a Károlyi-kliens famíliából származó Geöcz Krisztinát vette el házastársul.⁶⁷

Szuhányi és Károlyi viszonya anyagi–gazdasági függőséget is jelentett: a helytartótanácsos birtokainak egy jó részét Károlyi Sándortól és Ferentől, majd Antaltól kapta zálogbirtokként, illetve érdemdíjként (*inscriptio*) szerezte,⁶⁸ amelyeket – a családi levéltár tanúsága szerint vagyoni gyarapodása előrehaladtával birtokvásárlásokkal szaporított.⁶⁹ (Az

⁶⁴ KOVÁCS 1994. II. köt. 322–323. (206.sz.). A kliens familiárisi státuszára: VÁRI–PÁL–BRAKENSIEK 2014. 110.

⁶⁵ Jó példa erre 1752-ben pártfogójához írt levele: MNL OL P 398 – Károlyi család nemzetségi levéltára. Missilisek. 164. doboz. 73737. levél. Szuhányi Márton levele Károlyi Ferenc grófhhoz. Pozsony, 1752. május 10. Levelében kérte, hogy a következő tisztújítás alkalmával fiát is jelölje a főjegyzői tisztségre: „*ha láthatnám azt a Fiamat is tisztességes hivatalban. notanter ordinar. Notáriusságban, nyugodt lélekkel szállhatok koporsómban*”. A jegyzői posztot Szuhányi László végül 1754-ben nyerte el: VÁRI–PÁL–BRAKENSIEK 2014. 274.

⁶⁶ MNL OL P 398 – Károlyi család nemzetségi levéltára. Missilisek. 164. doboz. 73732. levél. Szuhányi Márton levele Károlyi Ferenc grófhhoz. Pozsony, 1751. február 3.; uo. 73735. levél. Pozsony, 1751. november 11.

⁶⁷ NAGY 1863. X. köt. 885.; VÁRI–PÁL–BRAKENSIEK 2014. 322.

⁶⁸ Az *inscriptio* kifejezést érdemdíjazásként vagy ideiglenes átruházásként lehetne fordítani. Ebben az esetben a hűségesek szolgálatok jutalmaként kapott a megadományozott időtartamra vagy földbirtokot. Az okiratban mindig szerepelt egy pénzösszeg, amelynek ellenében az *inscriptio* történt. Jogi természete nem különbözött a zálogétól, csak akkor került véglegesen a birtok az illető tulajdonába, ha erre királyi adományt (*donatio*) szerzett. A fogalomra: PERES 2014. 107.

⁶⁹ Szuhányi Márton 1716-ban titkári és nevelői feladatainak jutalmaként kapta a Nagykároly központjában lévő telket, ahol később házat is építtetett (1728-ban megerősítették itteni jogait: MNL SZSZBML XIII. 13. A Szuhányi család levéltára. 3.

alacsony társadalmi státuszú és a szolgálati helyen birtokokkal és rokonsággal sem rendelkező familiárisok-kliensek zálogbirtokokkal való jutalmazása gyakori volt a korban; nemcsak a Károlyi-uradalomban, hanem az ország többi részén is divatban volt).⁷⁰ Felesége édesanyja, Perényiné Károlyi Zsuzsanna révén a Károlyiaktól is számos birtokrész jutott a kezére.⁷¹ Vagyoni helyzetéről tanúskodik a családi levéltárban másolatban fennmaradt 1751. évi osztálylevél és leltár. Ebben felosztja két fia, Antal és László között birtokait, ám rendelkezési jogát és jövedelmeinek egy részét fenntartja maga számára. Szuhányi azzal indokolta döntését, hogy birtokaitól távol élven idős korában, pozsonyi hivatala miatt jövedelmeinek adminisztrálását már nem tudja maga végezni. Az iratokból kiderült, hogy Bereg, Szatmár és Szabolcs vármegyében Dercenben, Doboson, Olaspályiban, Mátészalkán, Batizon, Kishodoson és Hiripen számos jobbágytelket birtokolt.⁷² Erdődön, és Szatmárnémetiben a Károlyi-családtól kapott szőlőbirtokkal rendelkezett. Nagykárolyban és Batizon házat és majorságot tartott. Jóságállománya is jelentős volt: összesen 190 darab sertést és 109 marhát számlált.⁷³ A család vagyoni helyzetét csak az rengette meg időlegesen, amikor patrónusváltásra és ezzel együtt az uradalom-igazgatási apparátus cseréjére került sor. Ekkor (a kimutatásban

---

doboz. Nagykároly, 1728. január 11. (167.f.); Károlyi Sándor 1737-ben az erdődi szőlőhegyen engedett át neki kilenced- és dézsmamentes telket: uo. Erdőd, 1737. december 21. (203.f); Károlyi Antal régi szolgálataiért a pusztacsaholyi részbirtokot „inscribálta” 400 forint értékben az idős Szuhányinak: uo., Nagykároly, 1760. január 1. Panasza az inscriptio-s jogon való birtoklása megsértésére: MNL OL P 398 – Károlyi család nemzetségi levéltára. Missilisek. 164. doboz. 73734. levél. Szuhányi Márton levele Károlyi Ferenc grófhhoz. Pozsony, 1751. október 6.

⁷⁰ Jó párhuzamként kínálkozik a XVII. századi Sopron vármegye példája, ahol több birtokos nemesi családnak vagyoni gyarapodásának alapjait a dominus-familiáris jogviszonyból származó zálogbirtokok jelentették: DOMINKOVITS 2002. 303.; DOMINKOVITS 2012. 37–38.

⁷¹ MNL SZSZBML XIII. 13. A Szuhányi család levéltára. 3. doboz. Károly, 1764. március 1. Szuhányi Márton meghatalmazása a derceni birtokrész ügyében.

⁷² A Hirip és Ivacsó felére szóló adománylevelet még Szuhányi Márton kérelmezte 1761 táján, de ezt végül – feltehetőleg a kérvényíró halála miatt 1765-ben már fiai nevére állította ki a Kancellária: MNL SZSZBML XIII. 13. A Szuhányi család levéltára. 3. doboz. Gödöllő, 1761. április 24. Grassalkovich Antal levele.

⁷³ MNL SZSZBML XIII. 13. A Szuhányi család levéltára. 3. doboz. 232–237. ff. Károly, 1751. december 31. Szuhányi Márton birtokosztálya fiai között és javainak összeírása. Megjegyzendő, hogy a vagyoni viszonyairól hibátlan mérleget alkotni – a fennmaradt források töredékessége és esetlegessége miatt – szinte lehetetlen.

fel nem tüntetett) Károlyi Sándor által Szuhányinak adományozott zálogjogon bírt jószágok egy részét az uradalom gazdatisztjei visszavették és a saját használatukra fordították.⁷⁴

Szuhányi személye azonban – egyfajta közvetítőként, „bróker”-ként – a távoli északkelet-magyarországi régió főnemessége, de egész rendi társadalmá számára fontos volt. Kapcsolatrendszere segítségével számos információhoz hozzájutott, képviselte peres ügyekben rokonságát és megbízóit, a Károlyi és a Perényi családot. A kliens számára nem volt érdektelen ura társadalmi tekintélye és hivatali előrelépése, mivel ez volt saját felemelkedésének kulcsa is, ezért Szuhányi is igyekezett Károlyi Ferenc gróftól felhívni a kínálkozó előrelépési lehetőségekre.⁷⁵ A régió arisztokráciája – noha a legjelentősebbek szinte mind katolikusok – sem tudott ekkor még igazán beilleszkedni a bécsi udvarba: a század közepén sem jutott jelentős országos hivatalokhoz, illetve nem kötődött igazán házassági kapcsolataival, esetlegesen palotavásárlásaival a császárváros-hoz. Ennek oka – a nyugat-magyarországi régió főnemességéhez képest – az udvar kulturális mintái átvételének megkésetttségében, esetlegesen a nagy földrajzi távolságban rejlett. A legnagyobb hátrányt az jelentette a családok számára, hogy anyagi viszonyaik nem engedték meg a bécsi udvarban való állandó jelenlétet.⁷⁶ A hivatalokból való kirekesztettség érzését számos forrásrészlettel lehet alátámasztani. Például az 1751. évi diéta idején Festetics Pál soproni követ egyik országgyűlésen atyjához intézett levele szerint a tiszai vármegye követi egy személynői audiencián követelték, hogy Károlyit pohárnokmesterséggel jutalmazza a királynő.⁷⁷ A Szuhányi-levelezésből kiderül, hogy Károlyi Ferenc nagyjából ugyanebben az időben pályázott az aradi főispánságra, ám végül a királynő még a diéta alatt a törekvő személynököt, Fekete Györgyöt

⁷⁴ Valószínűleg Károlyi Ferenc, majd Antal birtoklásának kezdetén is megfigyelhető ugyanaz a jelenség: MNL OL P 398 – Károlyi család nemzetségi levéltára. Missilisek. 164. doboz. 73734. levél. Szuhányi Márton levele Károlyi Ferenc grófhoz. Pozsony, 1751. október 6. és ÉBLE 1893. 72–73.

⁷⁵ KHAVANOVA 2015. 12.

⁷⁶ KOVÁCS 1997. 59–60. A Károlyiak esetén a családi birtokok súlyos eladósodottsága sokáig nem engedte meg a hosszabb, költséges bécsi jelenlétet: ez csak az 1790-es évekre vált gyakorivá. Minderre: VÁRI-PÁL-BRAKENSIEK 2014. 72., 95.

⁷⁷ MNL OL P 243 2. csomó, 6. tétel. Festetics család levéltára. Festetics Pál levele Festetics Kristófhhoz, Pozsony, 1751. június 8. 30–33. fol.: „*Groff Karolynak conferaltassék Pincernas Barosagh* [vagyis pohárnokmesterség – a szerző, N.J. megjegyzése], *mivel az eő földjökön egy Baro Regni sincsen*”.

tisztelte meg a pozícióval.⁷⁸ Szuhányi Károlyi Antal kamarási címének megszerzése érdekében javasolta az apjának, hogy folyamodjon az uralkodóhoz. Mint számára kiderült, hogy Ferenc apja, Károlyi Sándor „nyomdokát akarván követni, semmiért nem igyekszik folyamodni”.⁷⁹ A diéta előkészítése idején, 1750 novemberében Szuhányi Márton Perényi Károly ugocsai főispánnak is javasolta, hogy a diétán hozzanak törvényt arról, hogy egy-egy országos méltóság vagy dikasztériumi (központi kormányhatóság) tisztség megürülése esetén azt tiszai kerületbelivel kell betölteni, mivel az északkelet-magyarországiak kimutatása szerint nagyon alulreprezentáltak minden pozícióban.⁸⁰ Felveti annak a veszélyét is, hogy a tiszta-melléki vármegyék érdekeit nem tudják megvédeni a következő diétán az adófelosztáskor, ami az adóteher kardinális növekedését fogja hozni: „*meg is romlanak, ha elméjekben nem veszik, mert bizony vissza hányják nyakokra a Portákat, amelyekkel most alleviálva vannak*”.⁸¹

A Károlyiakhoz képest jóval szerényebb anyagi viszonyokkal, népesebb családfával, szétaprózódott birtokstruktúrával, de hasonlóan dicső múlttal dicsekedhetett a velük rokonságot tartó Ugocsa vármegye

⁷⁸ MNL OL P 398 – Károlyi család nemzetségi levéltára. Missilisek. 164. doboz. 73734. levél. Pozsony, 1751. október 6.;

⁷⁹ MNL OL P 398 – Károlyi család nemzetségi levéltára. Missilisek. 164. doboz. 73735. levél. Szuhányi Márton levele Károlyi Ferenc grófhhoz. Pozsony, 1751. november 11. Károlyi Antal a kamarási kulcsot csak 1754-ben kapta meg: ÖStA, HHStA Oberstkämmereramt, Kämmerer-Ernennungen, betreffende Serie I. Geschäftsbücher. Kammererindex (4. köt.). Verzeichnis des K. K. Kämmerer von anno 1723-1773 (1785)

⁸⁰ Ez a kinevezési gyakorlat annál inkább tűnt visszásnak, mert a korábbi *usus* szerint az országbíró a felső-magyarországi régió előkelői közül került ki. Legközelebb csak 1783-ban nevezett ki az uralkodó az országbírói hivatalba felső-magyarországit, Csáky János személyében, azonban már aligha ennek a régi joggyakorlatnak a hatására. Erre: VARGA J. 2012. 246.

⁸¹ MNL OL P 1969- Br. Perényi család levéltára. 2549. tétel. Szuhányi Márton levelei. No. 44. Pozsony, 1750. november 7. Fel is sorolja a két tiszai kerületből származó tisztviselőket. A tiszáninneri kerületből Péchy Gábor ítélőmester, Niczky Ferenc, a királyi táblai ülnök, Barkóczy Ferenc egri püspök, hétszemélynök, továbbá Keglevich József gróf helytartótanácsos, a tiszántúliból (a levélíró Szuhányin kívül) Zoltán István királyi táblai ülnök és Károlyi Ferenc gróf hétszemélynök töltött be pozíciót. A névsor rámutat arra, hogy a régió nemessége számára kik lehettek a potenciálisan befolyásos közvetítők (vagyis „brókerek”) a helyi hatalmi közeg és az országos hatáskörű kormányzervek között.

örökös főispánságát viselő Perényi família.⁸² Szuhányi Márton több peres ügyükben közbenjárt és segített információkat szerezni a bárói családnak Pozsonyban és Bécsben. Mindez összefüggésben állt azzal, hogy a család feje, Perényi Károly az 1740-es években kísérletet tett a család régi pozícióinak és birtokainak helyreállítására. Az ugocsai főispánságot 1739-ben ő nyerte el: ezt megelőzően Szuhányi nemcsak a konkurens főispán-jelöltek neveit és ügye helytartótanácsai állását írta meg, hanem instruálta, hogy kiknek írjon kinevezésének támogatása érdekében.⁸³ A Csákyakkal szemben Perényi Károly báró kezdeményezte az abaúji örökös főispáni cím visszaszerzését családja számára, ám ezt végül az udvarral és az udvari méltóságokkal jó kapcsolatot ápoló Csáky Antal gróf kapta meg.⁸⁴ Hasonlóan elkeseredett küzdelmet folytatott az Andrássy-kézben lévő krasznahorkai, illetve Thurzó-jogon az árvai uradalom egynegyedének Perényi-kézbe való visszavételéért.⁸⁵ Azonban a királyi kegy ezúttal már nem mosolygott a famíliára, mivel a család tagjait nem ismerték Bécsben, hiába korholta őket Szuhányi Márton leveleiben, hogy utazzanak fel és éljenek a császárvárosban egy ideig, de sokáig még egy

⁸² A Mária Terézia-kori úrbéri felmérés szerint a családi birtok ekkorra tíz darabra esett szét, amely mágnáshoz méltó életszínvonalat a családtagok többségének már aligha biztosított. (Noha még így is 1775-ben a vármegye jobbágytelkeinek 47 %-a a Perényi nemzetség tagjainak kezében volt). A család fejének számító báró Perényi Károly főispán 968 holdnyi nagyságú úrbéres telkei tíz helységben szóródtak szét az országban, amivel a középbirtokos nemesek csoportjába tartozott birtoknagysága alapján. Erre: FÓNAGY 2013. I. 65–66. és II. 1258; SZABÓ 1994. 77–79.

⁸³ MNL OL P 1969- Br. Perényi család levéltára. 2549. tétel. Szuhányi Márton levelei. No. 5. Pozsony, 1739. november 5.; uo. No. 6. Pozsony, 1739. december 17.; No. 7. Pozsony, 1739. november 19.

⁸⁴ A vármegye főispáni címét a Perényiek százhuszonhét évig viselték, Perényi Pál 1697 végén bekövetkezett haláláig. Ezután a kiskorú Perényi-örökösök helyett az uralkodó Csáky Zsigmondot nevezte ki abaúji főispánnak. 1739-ben halála után III. Károly a helyére fiát, Csáky Antalt nevezte ki ideiglenes jelleggel, főispáni-adminisztrátori jogkörrel. Az 1739-ben Ugocsa vármegye örökös főispánságát megöröklő Perényi Károly báró ezután kísérletet tett az örökös főispáni joguk igazolására, sikertelenül. 1747-ben Csáky Antal ismét kérte főispáni kinevezését. Ekkor az uralkodó Esterházy Ferenc elnökletével egy vizsgálóbizottságot küldött ki a Perényi bárók abaúji örökös főispánságának ügyében, de az ugocsai Perényiek nem tudták bizonyítani a Perényi Imre nádortól és ágától való közvetlen leszármazást. Erre: HAJNIK 1888. 42–43.; MNL OL P 1969- Br. Perényi család levéltára. 2549. tétel. Szuhányi Márton levelei. No. 17. Pozsony, 1740. július 28.

⁸⁵ MNL OL P 1969- Br. Perényi család levéltára. 2549. tétel. Szuhányi Márton levelei. No. 26. Pozsony, 1743. március 7.; uo. No. 29. Pozsony, 1744. december 6.

királyi audienciára sem futotta anyagi erejükből.⁸⁶ A Perényieknek írott levelekben Szuhányi már nem kliensként mutatkozik meg, hanem a familiába beházasodott, tekintélyes atyafiként, aki pénzzel és tanácsokkal is kész támogatni a bárói családot pereiben. Részesedést kért a felesége révén neki járó birtokokból, vagy éppen a krasznahorkai váruralalom kiváltásában való részvételéhez ajánlott nagyobb pénzüsszeget. Az eredmények azonban nem váltak kézzel foghatóvá. 1751-ben az országgyűlés idején aztán végül a Perényi család képviselői eljutottak ugyan Mária Teréziához egy audienciára a Csákyakkal való perükkel kapcsolatban, ám akkor már késő: Csáky Antal 1749-ben elnyerte abaúji főispáni kinevezését.⁸⁷ A familia a század végéig bizonyosan nem mondott le az örökös főispáni cím elismertetéséről.⁸⁸ Ám fennmaradt leveleik és gúnyversek továbbra is a nemzetség udvari integrációjának hiányára utalnak: a családtagok bécsi látogatásai meglehetősen ritkaságszámba mennek, ám ezen alkalmakkor (mint például az 1764–65. évi diéta idején) a familia képviselője, Perényi Károly főispán az udvari etikett alapvető szabályait is áthágta.⁸⁹ Lássunk egy versrészletet diétai „szereplésére” a *Majd kétségesen esett Hazánk siralma, vádgya és panasza* című költeményből:

⁸⁶ MNL OL P 1969- Br. Perényi család levéltára. 2549. tétel. Szuhányi Márton levelei. No. 38. Pozsony, 1746. augusztus 7.): „*inkább meg szomorit eő Felsege egy-két embert, mintegy oly régi magas Familiát, csak Méltóságotok azt az Impressziót igyekezzék tollálni, hogy nincs a Familiában olyan Ember, aki valamely Publica Functiót el viselhetne, mert hogy im senkit sem látnak magokkal, hogy nincs is Ember Nagyságtok között. Én váltig szabadkozom, valamikor alkalmatasság elöl adja magát, hogy vagyton csak hogy messze Ugocsa megye Pozsonytól, Bécstül, s azt akarván, hogy Nagyságtok confirmálná az én beszédemet maga meg mutatásával, most egyszer volna pedig annak ideje*”. Egy másik levélben évekkel később ugyanez a panasz ismétlődik, hogy „*senki egész M. Familiából meg nem mutatta magát a F. Udvarnál magát, és el hitették azt magokkal és talán F. Asszonyunknál is, ollyas Raepresentatiot tettek, hogy nincs is arra való subjectum a M. Familiában [...] fel kellett volna azért menni esztendőről esztendőre, ha csak egy két hétre is, lábaihoz borulni a F. Asszonynak*”. Utóbbi részlet: MNL OL P 1969- Br. Perényi család levéltára. 2549. tétel. Szuhányi Márton levelei. No. 42. Pozsony, 1749. augusztus 28.

⁸⁷ FALLENBÜCHL 1994. 59. és MNL OL P 1969- A báró Perényi család levéltára. 872. tétel. No. 6. Pozsony, 1751. június 19. (74–75. ff.) Hagara Pál levele báró Perényi Károlynéhoz.

⁸⁸ HAJNIK 1888. 43–44.

⁸⁹ MNL OL P 1969- A báró Perényi család levéltára. 872. tétel. No. 30. Pozsony, 1764. szeptember 27. Hagara Pál levele báró Perényi Károlynéhoz. A beszámoló utal arra a gálára, amit az uralkodópár Szent Teréz és Ferenc napján az országgyűlés

*„Prényit, ha megnézed láthatsz vastag Magyart,
Mert ő, hogy megszorult, a Kalapjában szart
Midőn Diaetára hívták a nagy Udvar
Így mocskolá meg a deputátusi kart.*

*Báró Barkoczy ezt okosan titkolta,
Noha látta midőn Gatyáját le tolta
De pár companiae ő is tsak szagolta
Kár, hogy a kalapját szegény elvádolta.*

*Utánok egy Német menvén, mert meg lelte
Látván, hogy Kalapnak van Szartul megtelte,
A vízhez szaladván ottan ki hintette,
Prenyi előtt osztan kényessen viselte.*

*Bécsbe tehát Prenyi oly Gravament teve,
Mely miatt örökre fel marad az Neve,
Mivel messze futott annak bűdös leve,
Annyit, hogy már bele nem fért, ő mért eve.”⁹⁰*

A fent idézett források arra engednek következtetni, hogy az udvari és a rendi társadalomban dúló presztízsharcban a família eleve rosszabb esélyekkel indult nyugat-magyarországi társaihoz képest.⁹¹ Az ezen keresztül megszerezhető szimbolikus tőkének országos hivatalokra, birtokszerzésekre konvertálásában a bécsi jelenlétük hiánya vagy az udvari etikett alapvető normáinak áthágása akadályozó tényező lehetett, amit a kliensi-rokoni szálakon hozzájuk kapcsolódó Szuhányi Márton tanácsában is felismert.

---

deputátusainak adott, ahol – betegsége dacára – báró Perényi Károly főispán is részt vett.

⁹⁰ Lőkös 1989. 144.

⁹¹ A XVII-XVIII. századi francia arisztokrácia Norbert Elias szerint állandó presztízsharcot folytatott az udvari rangokért és a királyi kegyért, amely az etikett szigorú betartásán keresztül valósult meg: „az udvari élet konkurenciaharca tehát arra kényszeríti őket, hogy az egymással való érintkezésben fékezzék meg érzelmeiket a pontosan kiszámított és megfelelő árnyalatú viselkedés kedvéért”. Minderre: ELIAS 2005. 124., 137.

„*Tiszta fuit pauper, miserum Fortuna reduxit...*”⁹²
*Tiszta Pál pályaképezésének vázlatára*⁹³

Csáky Antal grófnak, Abaúj vármegye főispánjának, a szepesi kamarai adminisztráció elnökének 1764-ben bekövetkezett halálát követően hangos, több éves pereskedés rázta meg Abaúj vármegye és Felső-Magyarország közéletét.⁹⁴ Özvegy gróf Csáky Antalné született Berényi Anna Mária és Tiszta Pál, alispán, néhai Csáky Antal volt titkára, majd plenipotenciáriusa és jószágigazgatója között kiobbant elszámolási viták odáig vezettek, hogy a grófné által indított perben részletesen vizsgálták meg a grófi titkárból lett alispán felemelkedésének történetét. A per során több tucat szemtanút kérdeztek meg az alperes viselt dolgairól, amely alkalmat adhat nemcsak karriertörténetének felvázolására, hanem

⁹² OSZK Ktt. Annalecta 10. 048. Paszkvillus Tiszta Pál ellen. A könyvtár kézirattári katalógusa szerint a vers 1750 körül keletkezett, ám Tiszta Pál perbe fogása és a vele kapcsolatos botrány alapján a verset sokkal inkább 1764 utáni időszakra lehetne datálni.

⁹³ Jelen feldolgozás nagyrészt a Csáky család szepesmindszenti levéltárának a bécsi Staatsarchivban található perkötetére, illetve az ebben található tanúvallatási jegyzőkönyvekre, továbbá a családi levelezés vonatkozó darabjaira építve mutatja be Tiszta Pál pályáját. A kötetet és a benne található tanúvallomásokat Csáky Antal özvegye kérésére állíthatták össze, illetve vehették fel abban a perben, amit a grófné a Csákyvagyon elsikkasztásáért Tiszta Pál korábbi jószágigazgató ellen indított. A kiinduló forrás tehát többnyire ellenséges Tiszta Pállal szemben. Nem kizárt, hogy újabb források bevonásával jóval inkább kiegyensúlyozottabb, kevésbé elfogult kép lenne adható főhősünk pályaképezéséről.

⁹⁴ Csáky Antal (1702-1764) az erdélyi és kelet-magyarországi birtokokkal rendelkező, a régió főnemességéből bécsi kapcsolataival és országos hivatalaival kiemelkedő Csáky család magyarországi ágának sarja volt. Nagyapja, Csáky István országbíró, apja Csáky Zsigmond tárnokmester volt. Nagybátyja volt többek között Csáky Imre kalocsai érsek és Miklós esztergomi hercegprímás. A bőséges gyermekáldás következtében a Csáky-család birtokai ekkorra elaprózódtak: Antalnak –apja révén– a szendrői uradalom és számos abaúji, borsodi, gömöri, illetve tornai birtokrész jutott. A katonai pályát választotta: végigharcolta a század első felének minden jelentős háborúját, huszonöt év szolgálat után ezredesi fokozattal szerelt le. Visszavonulása után a szendrői birtokközpontján élt. 1739-től Abaúj vármegye főispáni adminisztrátora, 1749-től főispánja. 1742 és 1764 között szepesi kamarai adminisztrátor volt. 1748 és 1763 között a Magyar Kamara tanácsosi pozícióját viselte. Minderre: NAGY 1858. III. köt. 88.; FALLENBÜCHL 1967. 220.; FALLENBÜCHL 1970. 296.; FALLENBÜCHL 1994. 59.; PAPP 2011. 16., 98–99.

uraihoz, a Csáky grófokhoz való viszonyának elemzésére. A nagy hatású ügy az ismeretlen pasquillus–szerzőt is megihlette, aki a kismemesi sorból származó grófi magántitkár gyors meggazdagodását és közéleti felemelkedését azzal magyarázta, hogy behízelegte magát a gróf kegyeibe.

*„Tiszta puladerben jött be Vármegyénkbe/
Kinek Csaki Háznál történt szerentséje.
Ottan szeretetben esett a Szemelye.
Mert Csakit el fogta sok nyájas beszéde”*

...

*„Tisztát Csáki tette Secretariusnak.
Nem volt oda módja soha eddig másnak,
míglen a pennáját birta azon háznak
mert ő Csakit tette maga nagy Zabjának”⁹⁵*

A gróf gazdasági és pénzügyeit teljes mértékben Tisztra bízta, aki – a pasquillisták és a perkötet tanúsága szerint – a Csáky-birtokok erőforrásainak saját célra való fordításával igyekezett növelni vagyonát. Ahogy egy korabeli tanúvallomás megfogalmazta: „a Gróff jószága fogyna, a Tiszta Pál Uramé ellenben épülne”.⁹⁶ A korlátlan hatalmú jószágigazgató még saját szendrői kastélyának építésére is az uradalom jobbágyait hajtott robotmunkára, akik az építkezéshez fát a grófi erdőkből, illetve az itteni bányákból vasat fuvarozták Tiszta Pál számára.⁹⁷ A vers így összegzi működésének időszakát:

*„Tiszta volt ott az úr és őtet hallgatták.
Él-e Csáky vagy nem, cselédek sem tudták,
mert Tisztától többet, mint Gróftól tartottak.
És adományokat csak nekie hordtak”⁹⁸*

Miután az özvegy 1764-ben kezéhez vette elhunyt férje birtokainak intézését, napvilágra kerül a teljhatalmú megbízott működésének minden

⁹⁵ OSZK Ktt. Annalecta 10. 048. Paszkvillus Tiszta Pál ellen.

⁹⁶ ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 342. p.

⁹⁷ ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 598. p.

⁹⁸ OSZK Ktt. Annalecta 10. 048. Paszkvillus Tiszta Pál ellen.

fény- és árnyoldala. Az özvegy számos visszaéléssel vádolta meg Tisztát, megfosztotta tisztségétől és kicserélte a nagybirtok apparátusát. Az élete alkonyán felvett úrbéres birtokösszeírásban már a „nagy középbirtokos”-ok csoportjába volt besorolható Fónagy Zoltán kategorizálása szerint. Sőt országos viszonylatban is a legmódosabb 400 birtokos közé került be: 90.375 jobbágytelek volt a tulajdonában 2924 úrbéres holddal, 153 jobbágygal, 60 házas és 14 házatlan zsellérrrel.⁹⁹

Az olvasóban joggal merülhet fel a gyanú, hogy a korban tipikus jelséggel van dolgunk, amivel az uradalom-történetírás is foglalkozott már. A földbirtokosok körében megfigyelhető egy állandó törekvése arra, hogy az uralmuk alatt álló kliensi és alkalmazotti réteg felett a hatáskörök elkülönítésének hiányából adódó konfliktusok okán ellenőrzést gyakoroljanak egy-egy bizalmas személy révén.¹⁰⁰ A nagybirtokigazgatás modernizációjának elején tartó felső-magyarországi Csáky-uradalomban a *plenipotenciárius* által elkövetett pénzügyi-gazdasági kihágásokra a rendszer jellegzetességeinek megfelelően csak sok év után egy hirtelen tulajdonosváltást követően derülhetett fény.¹⁰¹ Elképzelésem szerint azonban egy ennél komplexebb, nem elsősorban gazdaság-, hanem társadalom- és politikátörténeti problémára, a patrónus-kliens viszonyra is rámutat Tiszta Pál és Csáky Antal kapcsolata. Annak érdekében, hogy a jelen állítást igazolhassam, hosszabb távon kell Tiszta Pál életpályáját ebből az aspektusból megvizsgálnom.

Tiszta Pál Daróczy Zoltán genealógiai gyűjteménye szerint 1717 táján születhetett a Nyitra megyei Holicson élő (nem teljesen vagyontalan) nemesi családba.¹⁰² Apját, Frigyeszt 1725-ban már a Pozsony megyei Szomolányban írták össze.¹⁰³ Tiszta Pál ismereteink szerint a

⁹⁹ FÓNAGY 2013. I. 28., II. 1450–1451.

¹⁰⁰ A forrásokban feltűnő plenipotenciáriusok, titkárok még a XVIII. század közepéig megőrzik gazdaságirányító funkciójukat uruk „hűséges szolgálói”-ként: VÁRI 1990. 14.;18.

¹⁰¹ Nemcsak a tulajdonos feltétlen bizalma, hanem az alárendelt uradalmi tisztviselők (a bíraktól az ispánokig felmenően) a plenipotenciáriusnak kiszolgáltató helyzete okozta azt, hogy a vezetői visszaélések sokáig nem derültek ki: VÁRI 2005. 216–217.

¹⁰² Születési és halálozási adatait közli: RL B/15. Johannita levéltár, Daróczy Zoltán genealógiai gyűjteménye, 127. doboz. Tiszta család. Noha a legtöbb vallomástevő Tiszta teljes vagyontalanságáról beszél, ám a Nyitra megyei melletti Holicson valamiféle atyai öröksége is volt: ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 458.

¹⁰³ CsOMA 1897. 588–589.

nagyszombati egyetem bölcsészeti karán baccalaureátusi fokozatot szerzett 1735-ben.¹⁰⁴ 1736-ban Fáy László, Abaúj vármegye jegyzője Pozsonyban járt, ekkor ismerte meg és hozta magával a valószínűleg ambiciózus ifjút és alkalmazta házában hat évig íródeákként. Csáky Antal Emődön találkozhatott Fáy László fiának, Gábornak házában az ott lakó Tiszta Pállal, akit Fáy Gábor ajánlott be a főispánnak, de akkor még nem tudta elhelyezni. Állítólag először az 1741. évi diéta idején Pozsonyban állt a gróf szolgálatába kancellistaként, majd 1742-től titkáráként működött.¹⁰⁵ Később plenipotenciáriusi és prefektusi jogkörrel nemcsak ura jogi ügyeit, birtokpereit intézte, hanem az uradalomban folyó gazdálkodást irányította és valószínűleg a pénzügyeket is ő kezelte.¹⁰⁶ Az uradalmi tisztségei mellett megfigyelhető, hogy ezzel párhuzamosan a vármegyei apparátusban, sőt a Szepesi Kamarai Adminisztrációban is vállalt hivatalt.¹⁰⁷ Ennek pontos időpontja a vármegyei archontológia hiánya miatt nem ismert, de patrónusa állítólag 1742 táján nevezte ki Abaúj vármegye al-, majd főjegyzőjévé. 1760-tól (saját közlése szerint 1757-től) Abaúj vármegye alispánja is volt 1774-ig.¹⁰⁸ Ugyan a kormány szerv archontológiája nem tartalmazza a nevét, de a Csáky-levéltár vizsgált forrásanyaga a szepesi kamarai adminisztráció protokollistájaként is emlegeti az 1740-es években, éppen ott, ahol Csáky Antal hivatalvezető volt 1742-től.

Tiszta Pál elsődleges feladata az uradalomban a gazdálkodás irányítása és az elidegenített Csáky-birtokok per vagy egység úján való visszaszerzése volt. A teljesség igénye nélkül megemlíthető, hogy az 1746-ban hűtlenségbe esett szendrői Fulo Miklós javaiért, 1753-ban a Gvadányiak ellen Rudabányáért folyó perben, illetve Abaúj vármegye alispánja, Dobay János előtt több zálogbirtokos elleni perfolyamban is eljárta.¹⁰⁹ A

¹⁰⁴ BOGNÁR–KISS–VARGA 2002. 283., 2917. sz.

¹⁰⁵ ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 424–430., 439., 452–456.

¹⁰⁶ ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 368., 373.

¹⁰⁷ Hasonlóan megfigyelhető az átjárás a birtokigazgatási szervek és a vármegyei szolgálat között a latifundiumok dominálta Baranya vagy Moson megyében, ahol a kettős szolgálat az armalista családok számára nyújtott megélhetési lehetőséget: ÓDOR 1997. 255–256.; DOMINKOVITS 1997. 214–216.

¹⁰⁸ CSOMA 1897. 589. Hivatalviselésének körülbelüli dátumaira utal Csáky Jánoshoz írott kérvényében: ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 14., Nr. 123. 52. Selyeb, 1766. március 23.

¹⁰⁹ ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna

tanúvallomások egybehangzó állítása szerint Tiszta Pál működése előtt a gróf gazdasága eléggé elhanyagolt állapotban volt: alig 6-7 ekényi nagyságú földje volt az úrnak korábban Szendrőn (a kövi jobbágyokon kívül), a szendrői kastély romladozott, kocsmája és mészárszéke is romokban állt, amelyeket mind újjáépíttetett. Ugyanúgy ide jobbágyokat telepített be. Növelte a majorsági szőlők számát és területét Szendrőn és Tarcalon. A Szendrőn lakó nemeseket robotra és cenzus-fizetésre kényszerítette, akik ez előtt sem Csáky Antalnak, sem Zsigmondnak a joghatósága alatt nem álltak.¹¹⁰ Ennek érdekében a Királyi Kúrián, részben a Borsod vármegye törvényszéke előtt pert is indított ellenük. Hasonlóképpen az abodi és galvácsi lakosokat munkára és taxa-fizetésre kényszerítette az újonnan kiadott urbárium segítségével. 1751-ben Felsőtelekest amely korábban soha Csáky-juss nem volt Dúl Borbálától és árváitól megszerezte és a szendrői majorságához csatolta. Ugyanúgy Alsóvadászt id. Meskó Jakab feleségétől per útján az uradalomhoz csatolta. A Szepes vármegyei Remetevárosa és Helczmanocz helység, illetve az Abaúj megyei Nagyida is az ő plenipotenciáriussága alatt került a Csáky-uradalomhoz Csáky Miklós érsek örökségéből. A Csáky Miklós érsek által a család erdélyi ágától rövid időre visszaszerzett Bihar megyei margittai uradalom ügyeiben is eljárta, de ettől az érsek adósságai miatt meg kellett válniuk 1759-ben.¹¹¹ Számos hitelösszeget vett fel, ahogyan prefektusi tisztségében elődje, Ragályi Zsigmond is, amelyeket később Csáky Antal rendelkezésére bocsátott. Így igyekezett elkerülni azt, hogy patrónusa elveszítése társadalmi presztízsét és ne szenvedjen „becstelenséget”, ha hitelt venne fel és erősen megterhelt birtokaira tekintettel mégsem kapna pénzt.¹¹² Összességében gazdaság szervezői tevékenysége beleilleszkedik abba a birtokreorganizációs folyamatba, amely az 1730-as, 1740-es években

Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 8-9.

¹¹⁰ Szendrő váruradalmát 1690-ben szerezte meg Csáky Antal nagyapja, István. A korábbi végvárban hópénzért szolgáló katonaság kiváltságos nemesi utódai laktak ekkoriban a várost, akik az új földesúrnak adandó szolgáltatásokat még a XVIII. század közepén is elutasították: BODNÁR 2008. 295.; PAPP 2011. 98.

¹¹¹ A vallomást tevők szerint a szendrői Tankovics nevű nemes baltájával megtámadta, le is vágta volna Tiszta Pált, aki, ha emberei nem sietnek a segítségére: „*a nagy zelusa mellett majdnem halált szenvedett*” volna: ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 1016–1023.; 1024–1033. A margittai uradalom sorsáról: PAPP 2011. 147.

¹¹² ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 1126.

vette kezdetét a felső-magyarországi uradalmakban: nemcsak a Csáky-, hanem a gömöri Koháry-, Vécsey- család vagy a csetneki közbirtokosság által kézben tartott birtokokon.¹¹³

Nemcsak gazdasági és jogi ügyleteit intézte, hanem Csákyt politikai-hivatali feladataiban is igyekezett segíteni. Például, amikor 1748-ban Grassalkovich Antal került a Magyar Kamara élére, akkor a kancellár javasolta Csákyknak, hogy inkább mondjon le a szepesi kamarai adminisztráció vezetéséről. Azt sugallta ugyanis, hogy a közlő pénztári vizsgálat megállapítaná az adminisztrátor gróf felelősségét számos ügyvezetési hiányosságban. Tiszta erre állítólag felment Bécsbe és addig esedezett a királynőnél, míg az eljárást a Kamaránál fel nem függesztették.¹¹⁴ Több esetben járt patrónusa képviselőjében Bécsben és Pozsonyban pénzkölcsönzési-, és birtokügyekben, de feltehetően Tiszta Pál közreműködését kell feltételeznünk abban, hogy Csáky távollétében az uralkodótól megkaphassa a titkos tanácsosi címet.¹¹⁵

Nem lehet tudni, hogy mennyire képviselt patrónusától eltérő politikai véleményt, de személyét az 1751. évi országgyűlés „szürke eminenciásai” közé kell sorolnunk, ahol Abaúj vármegyét képviselte. Noha az adóvita során a meglévő naplók tanulsága szerint nem szólalt föl, de az országgyűlés elején sérelmeik összeszedésére és a kerületi sérelmi felirat megszerkesztésére Szuhányi Márton szállásán összegyűlt tiszáninenni és tiszántúli kerületbeli vármegyék titkárukká választották.¹¹⁶ Az 1764–65. évi diétán már a politikai viták sűrűjében láthatjuk őt viszont: nemcsak a jogi reform kidolgozására a bán elnöklete alatt kiküldött bizottság tagja volt, vagy a portaszámok kiigazítása céljából kiküldött deputációé,¹¹⁷ illetve a Lengyelország és Magyarország közti határvonal megvizsgálására

¹¹³ ILA 1976. 385.

¹¹⁴ ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 1112–1113. p. báró Fischer József korábbi szepesi kamarai tanácsos vallomása.

¹¹⁵ A források arról tanúskodnak, hogy Csáky Antal távolmaradt az 1751. évi diétáról: ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 1016–1023.; 1102–1103. A titkos tanácsosi kinevezés: ÖStA, HHStA Reichkanzlei, Geheime Räte, B-E. Bécs, 1751. november 20. (293–298.)

¹¹⁶ OGYK Gyurikovits-gyűjtemény 700.462. 11.

¹¹⁷ Az 1764–65. évi országgyűlés alatt betöltött szerepére Szijártó István kéziratban lévő dolgozatából származnak: SZIJÁRTÓ 2016. 346–347. Köszönöm a szerzőnek, hogy munkáját rendelkezésemre bocsátotta.

a diéta által törvényileg kiküldött bizottságba is bekerült,¹¹⁸ hanem országgyűlési pasquillusok is születtek róla. Egy vers a kormányzat támogatójaként állhatatlannak és csalónak titulálja Tisztát.¹¹⁹ Egy másikban – az előbbivel szöges ellentétben – pedig az ellenzéki oldalán álló politikusként a haza védelmezői között emlegetik a nevét.¹²⁰

A kliens rendszeres fizetést nem kapott, viszont hosszú éves szolgálatait patrónusa jellemző módon zálogbirtokokkal, és *inscriptio*-s jogú földterületekkel, illetve örökbirtokokért való közbenjárással viszonzta. 1750-ben a jászói konvent előtt a megszerzett Fulo Miklós-féle örökségből számos Abaúj és Gömör megyei falut adott át *inscriptio* által Tiszta Pál számára sok éves szolgálatai ellentételezéseként.¹²¹ Tiszta Pál 1751-ben a diéta alatt Csáky Antal és Miklós primás közbejárására királyi adománylevelet nyert az egykori Rákóczi-birtok Selyebre, amely jószágért „bizonyos summa pénzt” adott.¹²² Volt olyan birtokrész, amelyet Csáky Antal tudtával, hallgatólagos szóbeli jóváhagyásával használt.¹²³ A szakirodalom ugyan említi, hogy a kliens időnként ajándékokkal kedveskedett patrónusának, ám ugyanez fordítva is jellemző volt: a szolgálatok ellentételezéseként gyakran ruhát vagy lovat, illetve hintót kaptak a főuraktól, hogy méltóképpen jeleníthessék meg megbízójukat.¹²⁴ Fáy László például angliai posztóruhát, Csáky Antal az 1751. évi diéta idején fekete gyászruhát vásárolt Tiszta Pálnak.¹²⁵ Ugyancsak az anyagi ellenszolgáltatás különleges formája volt, hogy Tiszta Pál Szusztrik Eszterrel

¹¹⁸ Lásd az 1765. évi 16. törvénycikket!

¹¹⁹ OSZK Ktt. Fol. Lat. 4073. Országgyűlési versek (1765-1823) 18.

¹²⁰ TÉGLÁS 1928. 107–108.

¹²¹ ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 325332.p. és MNL OL E 584. gróf Fekete család levéltára. 27. csomó. 131–132. ff. A Királyi Tábla ítéletéhez készült másolat a jászói konvent kiadványáról. Az adományozás okaként felsorolja még Csáky Antal és neje, hogy a család több mint 160.000 Ft-os adósságát kezelte, továbbá, hogy a Szendrőn a szolgáltatásokat megtagadó lakosoktól beszedte a cenzust.

¹²² ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 386. p. A *donatio* szövege a Királyi Könyvekben: MNL OL A 57- Magyar Kancelláriai Levéltár- Librii Regii- 42. kötet-236–237. Bécs, 1751. 09.03.

¹²³ ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 585–586. p.

¹²⁴ VÁRI-PÁL-BRAKENSIEK 2014. 111–113.

¹²⁵ ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 396., 452–456.

való házassága alkalmából hatlovas hintót kapott Csáky Antaltól nászajándékba, illetve Szikszón egy ház és egy telek kiváltására való pénzt.¹²⁶

A patrónus-kliens közötti személyes bizalom megnyilvánulásai számos szöveghelyen tetten érhetőek. Sokat elárulnak erről a testi gesztusok. A titkárnak, mint a familiárisok legelőkelőbb rétegének a bizalmas-bizalmassági viszony miatt is megengedett volt ura testi érintése és viszont.¹²⁷ A szolgálatba Tiszta Pál titkári pályájának kezdetén beletartozott a patrónus asztalánál való felszolgálat, később azonban – ahogyan a kliens társadalmi státusza emelkedett – ez a kötelezettség eltűnt,¹²⁸ helyette a bizalmaskodó patriarchális viszonyulás vált megfigyelhetővé Csáky részéről (például nyilvános társaságban beosztotta érdemeinek bizonygatása, vállainak megveregetése).¹²⁹ A patrónus halálakor is a hozzá legközelebb álló hűséges kliens zárta le az úr szemeit és szervezte annak temetési ceremóniáját is. Tiszta Pálról elmondják a vallomások, hogy Csáky Antal végtisztességéről is – saját költségén – ő gondoskodott: intézkedett a *castrum doloris* felállításáról, a kassai ferencesek templomában tartandó gyászmiséről és még egy nyomtatott halotti prédikációt is ő adatott ki ura emlékére.¹³⁰

¹²⁶ ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 341., 389. A forrásszöveg szerint Csáky gróf apósának, Berényi Tamásnak a halála után történt osztozkodáskor Tiszta sikerrel képviselte megbízója érdekeit, ezért kapott 800 forintot ajándékba: „azon osztályt szerencsésen véghez vitte volna, és így ennek megjutalmazására esett ezen Szikszói Háznak adása, s ottan kezdte azután lakását s gazdaságát Tiszta Pál uram, s külön konyhán való élését”.

¹²⁷ TÓTH 2006. 286., 289. A titkár feladatköréhez tartozott eredetileg például ura asztali kiszolgálása, fürdetése, de a halott nagyúr testét is csak ő érinthette meg.

¹²⁸ ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 339–340.: „próba után egy néhány hetek múlva úgy lett azután secretariussá, de úgy mint olyan is, nem ült mindjárt a' Gróff asztalához, hanem háta megett fent udvaroltt, valameddig a Tituláltt nemes Vármegye Vice Notáriussának nem denominálta Eö Excellentiája, így aztán asztalához is applikáltatott”.

¹²⁹ ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 1036–1037, 1137–1142.

¹³⁰ ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 1020., 1030. Tiszta Pál megrendelésére készült el Biró István jezsuita atya Csáky Istvánról írt prédikációja: BIRÓ 1764.

Tiszta Pál a Csáky-uradalom prefektusi tisztségéből való elmozdítása is a hagyományos, bizalmon alapuló jellegű patrónus-kliens viszony ellentmondásosságára mutat rá.¹³¹ A prefektus – élvezve az urához fűződő bizalmas viszony előnyeit és a laza ellenőrző mechanizmusokat – gyorsan meggazdagodhatott azzal, hogy messzemenőig kihasználta a nagybirtok erőforrásait.¹³² Ennek oka elsősorban az volt, hogy a bürokratikus szervezési elvek a magyarországi nagybirtok-igazgatásban a XVIII. század második felében kezdtek megvalósulni.¹³³ A peranyag alapján megállapítható, hogy a források által áttekintett időszakban (1740-1760-as évek) az abaúji Csáky-birtokokon ez a fordulat még nem következett be. Nem volt körülhatárolva Tiszta Pál uradalomigazgatásban élvezett jogköre sem: a vallomástevők abban is bizonytalanok, hogy Tiszta Pál milyen címen irányította évekig az uradalmat.¹³⁴

Tiszta Pál gyors felemelkedése kiváltotta a felső-magyarországi rendi társadalom rosszallását, egyfajta rang- és státusvitát is eredményezett. A kora újkorban az egyén társadalmi helyzetet elsősorban a hagyományok, a szokások és a származás határozta meg, ám a főúri kliens egyik területen sem rendelkezett túl előnyös adottságokkal.¹³⁵ Amikor a grófnő kiskorú árvái nevében pert indított néhai Tiszta Pál kliense ellen, nemcsak „hütlén kezelés”-sel vádolta, hanem hírnevének lejáratásával, társadalmi

¹³¹ A szoros bizalmi viszonyt számos forrásrészlettel lehetne alátámasztani: pl. „a tisztségek osztása is, sőt asztalához is az Méltóságos Grófnak csak az jött, a 'kit Tiszta Pál Uram akart, s a' kit ő szeretett azt szerette a Méltóságos Gróf is”, „*ugy folytatta minden dolgait, valamint maga akarta, mert a Grófot tellyességgel magáévá tette*”, „*a Grófnak mindenese vala, kétség kívül az Erszénnyel és Cassával is az disponáltt*”. Ezekre: ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 325., 344–345., 348.

¹³² ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. Erre mutat a számos tipikus visszaélés, amiről a tanúvallatási jegyzőkönyvek is bizonyosságot adnak: több tisztartót azok haláláig nem számoltatott el, Csáky Antal gróf kézjegyét hamisítva a nevében pénzösszegeket kölcsönzött és vett fel, az uradalom területéből számos birtokrészt kiszakítva saját maga használta azokat vagy éppen ura jobbágyait saját kastélyának építésére hajtotta, továbbá a Csáky-levéltárból számos jogbiztosító értékű iratot tartott vissza magánál.

¹³³ A szervezési elvekre és a gyakorlatra: VÁRI-PÁL-BRAKENSIEK 2014. 26., VÁRI 1990. 1–27.

¹³⁴ Vagyis nem egyeztek abban, hogy titkár-, plenipotenciárius- jószágigazgató és/vagy számadó, illetve levéltáros is lett volna.

¹³⁵ STOLLBERG-RILINGER 2014. 204.

státusának megkérdőjelezésével igyekezett ellehetetleníteni ellenfelét.¹³⁶ A Csáky-levéltárban fennmaradt perjegyzőkönyv is arra mutat, hogy a jól megválogatott tanúk és a tendenciózus kérdések a készítőnek, az özvegy Csáky-nénak kedveztek. Az új prefektus, Kornis Mihály egy jurátus társaságában a levélíró alispán szerint „*nagy dühösséggel, nagy lármával vármegyérül vármegyére járt, ellenem mint publicus malefactor ellen tanúkat hajhaszott, azokat ijesztéssel, zaklatással, s biztatással szorongatta, végtére magát is meg esketette, több mocskos kérdések között*”.¹³⁷ 1774-ben Királyi Tábla ítéletét követően ellenségei szinte örömmünnepet ültek: „*Méltóságos Gróffnének Emberei az sententiát magyar nyelven hamisan mocskos terminusokkal fordítván, azt is in mei prostiutionem házrúl házra, vármegyérül vármegyére küldezték, Nagy Idán nagy Tractatiót T. Deum laudamust solemniter tartottak, a sok parasztokat öszve hívatván az utczára hordós Borokat ki huzván, lövöldözések között a sententiát publicálták, teli torokkal, hogy már mindenemet elfoglalják és még több féle böstelenségeket véghez vittek*”.¹³⁸ A tanúkihallgatásokból kitetszik, hogy a térség bene possessionatus családjainak tagjai (például Fáy, Dessewffy, Pálóczi Horváth, Jábraczký) saját társadalmi tekintélyükre és pozíciójukra veszélyes egyént láttak a parvenü jószágigazgatóban. Sérelmezték a birtokos nemesekét meghaladó és már-már a mágnásokéval vetekedő életmódját: „*nem nemesi formán, hanem mágnások formájára él és uralkodik a sellyebi kastélyában*”.¹³⁹ Többek közt felhozzák ellene, hogy már fiatal korában hat lovas fogattal járt vagy, hogy selyébi kastélyához házikápolnát építtetett, ahová saját orgonát építtetett és itt külön káplánt tart. Kastélyában minden évben Pál- és Eszter-napkor nagy táncünnepeket rendezett. Feltűnt nekik, hogy már titkár korában „*arannyal és ezüsttel fénylő ruhákban járt*”, noha „*szegény jövevény legénynek láttott*”.¹⁴⁰

¹³⁶ ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 20–21.

¹³⁷ ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc.14., Nr. 123. 53. Selyeb, 1767. június 4. Tiszta Pál levele Csáky Jánoshoz.

¹³⁸ ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc.14., Nr. 123. 73. Selyeb, 1774. december 29. Tiszta Pál levele Csáky Jánoshoz.

¹³⁹ ÖStA, HHStA, Familienarchiv Csáky, Fasc. 138., No. 13. Prozeß zwischen Anna Maria Berenyi, verwitwete Gräfin Csaky und Paul Tiszta. 484.

¹⁴⁰ Uo. 383–387.

Az ügy utóéletéhez tartozik, hogy Csáky Antal halála után Csáky János (1720–1795) későbbi országbíróként, mint a „*Méltóságos Familiának Directora*”, vagyis legidősebb férfitagja „örökölte meg” unokatestvére kliensét.¹⁴¹ Tiszta Pál feltehetőleg az ő támogatását élvezte az özvegy Csákyiné elleni perében, de kilincselte nála közbenjárásért egy megüresedett királyi táblai és testvére, János számára a szepesi kamarai tanácsosi címért, ekkor még mindkét esetben sikertelenül.¹⁴² A levéltár-történeti szakirodalomból azonban ismert, hogy 1764-ben – már Csáky Antal halála után az új senior, Csáky János idején nyeri el a familia Hotkócon lévő nemzetségi levéltárosi tisztségét és teszi le hivatali esküjét.¹⁴³ Kliensünk közhivatalnok pályája 1764 után sem tört meg. Feltehetően a régióban nagy kiterjedésű birtokokkal és az itteni hivatalokban is jelentős befolyást gyakorló Csáky János pártfogásának köszönhető, hogy Tiszta Pál ezután még a szepesi kamarai adminisztráció tanácsosi tisztségét is elnyerte 1772-ben, illetve ugyanekkor ő lett a Lengyelországtól visszacsatolt és külön igazgatás alá rendelt szepesi tizenhat város adminisztrátora is.¹⁴⁴ Sőt, testvére, Tiszta János is a Szepesi Kamarai Adminisztrációhoz került: 1764-től altitkárként, majd 1766-tól titkárként működött nyugdíjazásáig, 1774-ig.¹⁴⁵ Tiszta Pál 1777. október 20-án hunyt el Iglón hatvanhét éves korában.¹⁴⁶ Utódai – Tiszta Pál birtok- és pozíciószerzésének köszönhetően stabilizálták társadalmi helyzetüket a vármegyei elitben: például fia, Ferenc 1798-ban Abaúj vármegye főjegyzője is lett.¹⁴⁷

Utószó

Összegzésképpen megállapítható, hogy az országgyűlési politikában a XVIII. században is megfogható a tiszai vármegyék állandó ellenzéki

¹⁴¹ ÖStA, HHStA., Familienarchiv Csáky, Fasc.14., Nr. 123. 52. p. Selyéb, 1767.március 6. Tiszta Pál levele Csáky Jánoshoz.

¹⁴² ÖStA, HHStA., Familienarchiv Csáky, Fasc.14., Nr. 123. 61.; Uo. 57. Selyéb, 1767. december 2. Tiszta Pál levelei Csáky János grófhöz

¹⁴³ FÜGEDI 1979. 94.

¹⁴⁴ BRUCKNER 1913. 38.

¹⁴⁵ FALLENBÜCHL 1967. 220., 221.

¹⁴⁶ RL B/15. Johannita levéltár, Daróczy Zoltán genealógiai gyűjteménye, 127. doboz. Tiszta család.

¹⁴⁷ CSOMA 1897. 589.

magatartása, főként az adóügy terén. A vallási kérdés, noha egy 1715. évi törvény értelmében diéta nem tárgyalhatott felekezeti sérelmet – látnos módon a vármegyei politika szintjén is jelen volt, amint ezt a szabolcsi és az ugocsai példa is bizonyítja. Az országgyűlési követek – mint nemesi közösségek képviselői azonban nemcsak konfrontáció, hanem az együttműködés útján is járhattak az országgyűlési politikában: a patrónus-kliens viszonyrendszer révén egzisztenciálisan is kötődhettek a kormányzat helyi exponensét jelentő főispánhoz, mint a Perényiek, illetve a Károlyiak példája mutatta. A nyugati-északnyugati régió túlnépesedett vármegyei kibocsátó területét képezték a szegény, de iskolázott és hivatalkereső köznemességnek, amely befolyásos főrangú patrónus nélkül aligha csinálhatott volna karriert a távoli kelet-magyarországi vármegyékben.¹⁴⁸ Egyfelől a régió speciális viszonyaiból adódóan az itteni mágnáscsaládok nem élhettek hosszú távon az ország kormányzati központjában lévő Pozsonyban vagy Bécsben, ezért itteni közvetítőik révén igyekeztek érdekeiket érvényesíteni vagy információkat szerezni az országos politika alakulásáról, miként Szuhányi Márton alakja mutatja.¹⁴⁹ Másfelől a képzett emberfők hiánya miatt az északkelet-magyarországi főurak (sokszor egyben főispánok) is rá voltak utalva a gazdaságukban vagy az igazgatásuk alatt álló vármegyékben „hű szolgák” segítségére. Tiszta Pál és a Csákyak viszonya az utóbbi jelenséget példázza. Csáky Antalnak, mint a magyarországi, illetve a bécsi közélettől visszavonuló mágnásnak is szüksége volt a bürokratizálódó birtokstruktúrát átlátni és ellenőrizni képes, a vármegyei ügyeket is ura elvárásai szerint kézben tartó és műveltsége révén az országos közéletben is bevethető kliensre, akit (a patrónusa bizalmával is visszaélni kész) Tiszta Pál személyében talált meg. Tiszta pere Csáky Antal özvegyével csak a mágnáscsaláddal való viszony rövid távú elhidegülését hozta, ám az abaúji alispánnak a patrónus-kliens kapcsolatot a szendrői nagyúr halálát követő új családfővel, Csáky Jánossal is sikerült megújítania, saját karrierje érdekében felhasználnia, bár már nem az elődjével

¹⁴⁸ A dél-alföldi megyékbe irányuló nemesi migráció folyamatában hangsúlyos a hivatalkereső, a Felvidék nyugati és északi vármegyéiből származó nemesség jelenléte: SZABÓ 2008. 37–38.; SZILÁGYI 2011. 74–75. Pest-Pilis-Solt vármegye XVIII. századi országgyűlési követei kapcsán végzett vizsgálat hasonló irányú és tartalmú nemesi migrációs folyamatot regisztrált: NAGY 2012. 112–113.

¹⁴⁹ Analógiaként kell megemlítenem Vass Mihálynak, Haller Sámuel báró kliensének levelezését: KHAVANOVA 2015. 10–15.

megszokott bizalmas hangon. A hűség és a függőség kettősége hosszú távon is meghatározta tehát a klientéla résztvevőinek cselekedeteit: a viszonyrendszer több nemzedéken keresztül is befolyásolhatta az illető életpályáját. A patrónus-kliensi kapcsolatok akkor sem tűntek el teljesen, amikor a kliens stabilizálta saját társadalmi-vagyoni helyzetét. Szuhányi a Perényi családba beházasodva és jó informált helytartótanácsosként azonban egyenrangú partnerként tárgyalhatott az elszegényedett ugocsai mágnásfamíliával. Helytartótanácsosként, mint az állami bürokrácia tagjának nem feltétlenül kellett a kormányzati intenciókat támogatnia a diétán, hanem továbbra is követhette patrónusa és vármegyéje érdekeit. A kettős-hármas kötődés mindkét szereplő esetében (helytartótanácsosként/kamarai tisztviselőként, illetve vármegyei tisztviselőként és főúri kliensként) sem zárta ki azt, hogy az illető vármegyéje küldötteként rendi érdekeket képviseljen a diétán.¹⁵⁰

Egyfelől igaz az, hogy a tiszta-melléki vármegyék – noha megváltozott viszonyok között – már nem képviselheték az „Ugocha non coronat” Habsburg-ellenességét, de a régió társadalmi problémáival és nagyszámú, illetve öntudatos nemesi közösségével továbbra is gócpontjai maradtak a rendi mozgalmaknak, amelyeket majd csak a reformkor tölt meg új tartalommal. Másfelől a főispáni beavatkozás a vármegyék közéletébe és hatalmi viszonyaiba klienseik révén érezhető volt a vizsgált időszakban, a XVIII. század közepén. A *bene possessionati* látszólagos országgyűléseken megmutatkozó önállóságának színfalai mögött egy, a korábbi mintákat is átörökítő viszonyrendszer határozta meg a politikai szereplők pillanatnyi mozgásterét, illetve hosszú távon karrierpályáját.

¹⁵⁰ NAGY 2015. 80–81.

Felhasznált irodalom

Levéltári források

- MNL GYMSL GyL Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltára, Győri Levéltár
- MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
- MNL SZSZBML Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára
- OGYK Országgyűlési Könyvtár
- ÖStA HHStA Österreichisches Staatsarchiv, Haus- Hof und Staatsarchiv
- RL Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára

Kiadott források

Excellentissimus atque illustrissimus comes Antonius Csaky, de Keresztszegh, ... cum ... laudatione funebri celebratus a Stephaneum Biró ... in ecclesia pp. ordinis minor Strict. Observantiae 9. Maji 1764. Cassoviae : typis Academicis Societatis Jesu, M.DCC.LXIV. [1764].

BOGNÁR–KISS–VARGA 2002

BOGNÁR Krisztina – KISS József Mihály – VARGA Júlia: *A Nagyszombati Egyetem fokozatot szerzett tanulói 1635-1777. Budapest, 2002. (Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 25.)*

KOVÁCS 1994 *Károlyi Sándor levelei feleségéhez (1704-1724) I-II. kötet. Szerk.: Kovács Ágnes. Debrecen, 1994.*

LŐKÖS 1989 *Külömb-külömb féle jó és rossz szagú virágokkal telles kert. Pasquillusok a XVII-XVIII. századból. Szerk.: Lőkös István. Budapest, 1989. (Magyar Hírmondó)*

PRÓNAY–STOMP 1905

Magyar evangélikus egyháztörténeti emlékek a tótprónai és blatniczai Prónay nemzetség acai levéltárából és könyvtárából. Szerk.: PRÓNAY Dezső – STOMP László. Budapest, 1905.

Szakirodalom

- ARNETH 1870 ARNETH Alfred: *Maria Theresia nach dem Erbfolgs-kriege 1748-1756*. Wien, 1870. (Geschichte Maria Theresia's. Vierter Band)
- BALOGH 2000 BALOGH István: Szabolcs vármegye levéltára (1550-1767). In: *Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv XIV*. Szerk.: GALAMBOS Sándor – KUJBUSNÉ MECSEI Éva. Nyíregyháza, 2000. 207242.
- BÉRENGER–KECSKEMÉTI 2008
BÉRENGER, Jean – KECSKEMÉTI Károly: *Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon 1608–1918*. Budapest, 2008.
- BODNÁR 2008 BODNÁR Tamás: Topográfiai és genealógiai kapcsolatok a kora újkori Vég Szendrő városában. *Hermann Ottó Múzeum Évkönyve. XLVII. kötet (Különlenyomat)*. Miskolc, 2008. 298–340.
- BRUCKNER 1913 BRUCKNER Győző: *A szepesi szász nép*. Budapest, 1913. (Nemzetiségi ismertető Könyvtár)
- CSOMA 1897 CSOMA József: *Abauj–Torna egyesült vármegyék monographiája. 1. kötet*. Kassa, 1897.
- DIENES 1998 DIENES Dénes: Az első püspökválasztás a tiszáninneni református egyházkerületben. In: Uő.: *Tanulmányok a tiszáninneni református egyházkerület történetéből*. Sárospatak, 1998. 3–83.
- DOMINKOVITS 1997
DOMINKOVITS Péter: Latifundiumok és nemesi kisbirtokok (Moson megye nemessége a 18-19. század fordulóján). In: *Mágnások, birtokosok, címereslevelek. Rendi társadalom-polgári társadalom 9. Konferencia: Pécsvárad, 1995. szept. 12-13.* Szerk.: PÁLMÁNY Béla. Debrecen, 1997. 203–218.
- DOMINKOVITS 2002
DOMINKOVITS Péter: Egy-egy generációs középirtok és birtokosa: Kövér Gábor széplaki uradalma. Adatok Sopron vármegye XVII. századi birtokos társadalmához. In: *Fons*, 9. (2002) 1-3.sz. 273–303.

DOMINKOVITS 2012

DOMINKOVITS Péter: A lokális hatalom kiépülése. Az Esterházy család a 17. századi Sopron vármegyében. Egy kis historiográfiai áttekintés. Eredmények és kérdések. In: *Az Esterházy család cseszneki ága. (Források és tanulmányok az Esterházy család cseszneki ágának történetéből)*. Szerk.: MÁRKUSNÉ VÖRÖS Hajnalka. Veszprém, 2012. 31–44.

DROSTE 2003

DROSTE, Heiko: Patronage in der frühen Neuzeit-Institution und Kulturforum. In: *Zeitschrift für historische Forschung*, 30. (2003) 555–590.

ELIAS 2005

ELIAS, Norbert: *Az udvari társadalom. A királyság és az udvari arisztokrácia szociológiai jellemzőinek vizsgálata. A királyság és az udvari arisztokrácia szociológiai jellemzőinek vizsgálata*. Budapest, 2005.

EMBER 1940

EMBER Győző: *A M. Kir. Helytartótanács ügyintézésének története 1724-1848*. Budapest, 1940.

ÉBLE 1893

ÉBLE Gábor: *Károlyi Ferencz gróf és kora. 1705-1758*. Budapest, 1893.

ÉBLE 1913

ÉBLE Gábor: *A Nagy-Károlyi gróf Károlyi család leszármazása a leánykori ivadékok feltüntetésével*. Budapest, 1913.

FALLENBÜCHL 1967

FALLENBÜCHL Zoltán: A Szepesi Kamara tisztviselői a XVII-XVIII. században. In: *Levéltári Közlemények*, 38. (1967) 2. sz. 193–236.

FALLENBÜCHL 1970

FALLENBÜCHL Zoltán: A Magyar Kamara tisztviselői a XVIII. században. In: *Levéltári Közlemények*, 41. (1970) 2. sz. 259–336.

FALLENBÜCHL 1994

FALLENBÜCHL Zoltán: *Magyarország főispánjai. Die Obesgespanne Ungarns. 1526-1848*. Budapest, 1994.

FÜGEDI 1979

FÜGEDI Erik: A Csáky család szepesmindszenti levéltára. In: *Levéltári Közlemények*, 50. (1979) 93–131.

FÓNAGY 2013

FÓNAGY Zoltán: *A nemesi birtokviszonyok az úrbérrendezés korában. Adattár I-II*. Budapest, 2013.

- GUSZAROVA 1999 GUSZAROVA, Tatjana: A sárosi követválasztás utójátéka az 1659. évi pozsonyi országgyűlésen. In: *Levéltári Közlemények*, 70. (1999) 1-2. sz. 322.
- GUSZAROVA 2005 GUSZAROVA, Tatjana: A 17. századi magyar országgyűlések résztvevői. *Levéltári Közlemények*, 76. (2005) 2. sz. 93148.
- H. BALÁZS 1987 H. BALÁZS Éva: *Bécs és Pest-Buda a régi századvégen*. Budapest, 1987.
- GLÓSZ 1991 GLÓSZ József: Tolna megye középbirtokos nemességének anyagi viszonyai a 19. század első felében. In: *A Wosinszky Mór Múzeum Évkönyve*, 16. (1991) Szekszárd, 1991.
- GLÓSZ 2002 GLÓSZ József: Társaság és társadalom. (Adalékok a birtokos nemesség reformkori világához). Különnyomat. In: *A Wosinszky Mór Múzeum Évkönyve*, 24. (2002) Szekszárd, 2002. 367–383.
- HAJDU 1982 HAJDU Lajos: *II. József igazgatási reformjai Magyarországon*. Budapest, 1982.
- HAJNIK 1888 HAJNIK Imre: Az örökös főispánság a magyar alkotmánytörténetben. In: *Értekezések a történeti tudományok köréből*. XIII. kötet. Szerk.: PESTY Frigyes. Budapest, 1888.
- HENGERER 2005 HENGERER Mark: Amtsträger als Klienten und Patrone? Anmerkungen zu einem Forschungskonzept. In: *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung in alten Europa*. Hrsg.: BRAKENSIEK, Stefan WUNDER, Heide. Köln, 2005. 45–78.
- HORVÁTH 2011 HORVÁTH Hajnalka: A felső-magyarországi köznemesség kapcsolódása a politikai elithez a 17. század közepén. In: *Széphalom. A Kazinczy Társaság Évkönyve*, 21. (2011) 313–325.
- HORVÁTH 1873 HORVÁTH Mihály: *Magyarország történelme. Hetedik kötet*. (2., bővített kiadás). Budapest, 1873.
- ILA 1976 ILA Bálint: *Gömör megye I. A megye története 1773-ig*. Budapest, 1976.
- KHAVANOVA 2008 KHAVANOVA, Olga: A kérelemírás mestersége. Hivatalnoki pályafutások a 18. századi Habsburg Monarchiában. *Századok*, 142. (2008) 5. sz. 1249–1266.

- KHAVANOVA 2015 KHAVANOVA, Olga: „Más hírrel most nem udvarolhatok...”. Kliensi levelek témái és toposzai a 18. századi Magyarországon. In: *Aetas*, 30. (2015) 2. sz. 5–16.
- KOVÁCS 1997 KOVÁCS Ágnes: Néhány szempont a XVIII. századi magyar arisztokrácia politikai szerepének kutatásához. In: *Habsburgok és Magyarország a XVI-XVIII. században. Tanulmányok*. Szerk.: ifj. BARTA János. Debrecen, 1997. 57–63.
- MÁLYUSZ 2006 MÁLYUSZ Elemér: *A türelmi rendelet. II. József és a magyar protestantizmus*. Budapest, 2006. (Reprint kiadás).
- MELHÁRD 1906 MELHÁRD Gyula: *Somogyvármegye a rendi országgyűléseken I. 1661–1812*. Veszprém, 1906.
- NAGY 1863 NAGY Iván: *Magyarország családjai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Harmadik kötet*. Pest, 1858.
- NAGY 1863 NAGY Iván: *Magyarország családjai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Tizedik kötet*. Pest, 1863.
- NAGY 2012 NAGY János: Pest–Pilis–Solt vármegye országgyűlési követei az 1790–91. és 1792. évi országgyűléseken. In: *Politikai elit és politikai kultúra a 18. század végi Magyarországon*. Szerk.: SZIJÁRTÓ M. István SZÜCS Zoltán Gábor. Budapest, 2012. 99–119.
- NAGY 2015 NAGY János: A rendi ellenzék és a kormánypárt az alsótáblán az 1751. évi országgyűlésen – Vázlat a vármegyei követek csoportjának elemzéséhez. In: *Tempus adest. Tanulmányok az Eötvös Collegium 30 éve alapított Történelem Műhelye tiszteletére*. Szerk.: KOVÁCS Dóra – SZABÓ Melinda. Budapest, 2015. (Acta historica societatis de Alexandro Mika nominatae – Series I. Nr. 4.)75–102.
- NAGY 2015a NAGY János: A vármegyei követküldési gyakorlat jellegzetességei az 1751. évi országgyűlés példáján. In: *Századok*, 149. (2015) 4. sz. 941–958.
- NAGY 1985 NAGY László: „Megint fölszánt magyar világ van...”. *Társadalom és hadsereg a XVII. század első felének Habsburg-ellenes küzdelmeiben*. Budapest, 1985.
- ÓDOR 1997 ÓDOR Imre: A „megyei elit” a 18. századi Baranyában. In: *Vera (nem csak) a városban. Tanulmányok 65 éves*

- Bácskai Vera tiszteletére.* Szerk.: Á. VARGA László. Debrecen, 1995. 253–263.
- PAPP 2011 PAPP Klára: *Az erdélyi Csákyak.* Kolozsvár, 2011. (Erdélyi Tudományos Füzetek 273.)
- PÁL 2006 PÁL Judit: A szabadság ára. Szatmárnémeti harca a szabad királyi városi rangért a 18. század elején. In: *Urbs. A Magyar Várostörténeti Évkönyv I.* Budapest, 2006. 203–225.
- PÁL 2007 PÁL Judit: Karrier a „tudatlanság földjén”. Egy főúri kliens a 18. század közepén Kelet-Magyarországon. In: *Századok*, 141. (2007) 6. sz. 1407–1454.
- PÁLFFY 2009 PÁLFFY Géza: *Győztes szabadságharc vagy sokféle sikert hozó felkelés? A magyar királysági rendek és Bocskai István mozgalma (1604–1608).* Szerk.: PÁL Lajos. Budapest, 2009. (Századok füzetek 3.)
- PÁLFFY 2015 PÁLFFY Géza: A szakítás és kiegyezések évszázada: a Magyar Királyság 17. századi története új megvilágításban. In: *Történelmi Szemle*, 57. (2015) 1. sz. 51–66.
- PERES 2014 PERES Zsuzsanna: *A családi hitbizományok megjelenése Magyarországon.* Pécs, 2014.
- STOLLBERG–RILINGER 2014
STOLLBERG – RILINGER, Barbara: Logik und Semantik des Ranges in der Frühen Neuzeit. In: *Konkurrenz in der Geschichte. Praktiken-Werte-Institutionalisierung.* Hrsg.: JESSEN, Ralph. Frankfurt–New York, 2014. 197–227.
- SZABÓ 1994 SZABÓ István: *Ugocsa megye.* (2., átdolgozott kiadás.) Budapest–Beregszász, 1994.
- SZABÓ 2008 SZABÓ Ferenc: Az alföldi nemesi vármegyék újrászervezése és a felvidéki hivatalkereső nemesség migrációja a 18. században. In: Uő.: *Két és fél évszázad az Alföld történetéből. (Válogatott tanulmányok).* Szeged, 2008. (Dél-alföldi évszázadok 25.) 37–41.
- SZIJÁRTÓ 2005 SZIJÁRTÓ M. István: *A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708–1792.* H. n., 2005.
- SZIJÁRTÓ 2006 SZIJÁRTÓ M. István: A vármegye és a jómódú középbirtokos nemesség. In: Uő.: *Nemesi társadalom és politika.*

- Tanulmányok a 18. századi magyar rendiségről.* Budapest, 2006. 100–141.
- SZIJÁRTÓ 2009 SZIJÁRTÓ M. István: A vallási kérdés az országgyűléseken a 18. század első évtizedeiben. In: *Katolikus megújulás és a barokk Magyarországon- különös tekintettel a Dél-Dunántúlra (1700-1740).* Szerk.: GÖZSY Zoltán VARGA Szabolcs VÉRTESI Lázár. Pécs, 2009. 87–102.
- SZIJÁRTÓ 2016 SZIJÁRTÓ M. István: *A politikai elit társadalom- és kultúrtörténeti megközelítésben. Emberek és struktúrák a 18. századi Magyarországon.* (Kézirat)
- SZILÁGYI 2011 SZILÁGYI Adrienn: A Békés vármegyébe betelepülő nemesség a 18-19. században. *Korall*, 12. (2011) 66–87.
- SZIRMAY 1805 SZIRMAY Antal: *Notitia politica, historica, topographica incliti comitatus Ugochiensis per Antonium Szirmay de Szirma.* Pest, 1805.
- SZIRMAY 1809 SZIRMAY Antal: *Szathmár vármegye fekvése, története és polgári esmérete. I. rész.* Buda, 1809.
- TÉGLÁS 1928 TÉGLÁS J. Béla: *A történeti pasquillus a magyar irodalomban.* Szeged, 1928.
- TÓTH 1996 TÓTH István György: Die wechselnde Spielraum des ungarischen Adels im 17/18. Jahrhundert. In: *Ständefreiheit und Staatsgestaltung. In: Ständefreiheit und Staatsgestaltung in Ostmitteleuropa. Übernationale Gemeinsamkeiten in der politischen Kultur vom 16–18. Jahrhundert.* Hrsg.: BÄHLCKE, Jauchim – BÖMELBURG, Hans-Jürgen – KERSKEN, Norbert. Leipzig, 1996.
- TÓTH 2006 TÓTH Zsombor: Tango, -ere: a secretarius érintése. Mentalitástörténeti megjegyzések a kora újkori familiáris viszony értelmezéséhez. Előtanulmány. In: *Uő.: A történelem terhe. Antropológiai szempontok a kora újkori magyar írásbeliség textusainak értelmezéséhez.* Kolozsvár, 2006. (Ariadné könyvek) 276–330.
- VARGA J. 2012 VARGA J. János: Az Erdélyi Fejedelemség és a Felső-Magyarország kapcsolata a 17. században. In: „...*éltünk mi sokáig 'két hazában'...*”. *Tanulmányok a 90 éves Kis András tiszteletére.* Szerk.: DÁNÉ Veronika – OBORNI Teréz – SIPOS Gábor. Debrecen, 2012. 243–250.

- VÁRI 2005 VÁRI András: *Ergebene Diener ihrer Herren. Wandel der Machtausübung im Komitatsleben und in der privaten Güterverwaltung im Ungarn des 18. Jahrhunderts.* In: *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung in alten Europa.* Hrsg.: BRAKENSIEK, Stefan – WUNDER, Heide. Köln, 2005. 203–231.
- VÁRI-PÁL-BRAKENSIEK 2014 VÁRI András – PÁL Judit – BRAKENSIEK, Stefan: *Herrschaft an der Grenze. Mikrogeschichte der Macht im östlichen Ungarn im 18. Jahrhundert.* Köln–Weimar–Wien, 2014.
- VÖRÖS 1989 VÖRÖS Károly: *A társadalmi fejlődés fő vonalai.* In: *Magyarország története 1686–1790.* Szerk.: EMBER Győző – HECKENAST Gusztáv. Főszerk.: PACH Zsigmond Pál. Budapest, 1989. (Magyarország története tíz kötetben 4. kötet) 675–731.

Politische Umstände und die Deputierung der Landestagabgeordneten in Nordost-Ungarn um die Mitte des 18. Jahrhunderts. (Angaben zur Beziehungen des Komitatsabgeordneten von die Diät im Jahr 1751)

In der ungarischen Geschichtsschreibung ist die oppositionelle Haltung und politische Tradition der nordöstlichen Komitate im Bezug der Frühneuzeit ist ein lebendiger Topos. Die hiesige Abgesandten haben aktive Rolle in der Geschichte des ungarischen Parlamentarismus im 18. Jahrhundert gespielt, aber wissen wir kaum über die gesellschaftliche und politische Lage dieser Landschaft. In der vorliegenden Studie handelt es um die politischen Verhältnisse, die sich bei Deputierung der Komitatsabgeordneten um 1751 in dieser Region als Beispiel Komitate Szabolcs, Ugozca kundgegeben haben. Die finanzielle und konfessionelle Beschwerden haben dazu getragen, dass die oppositionelles Verhalten gegenüber die Regierung entwickelt haben. Zuletzt, in zwei Fallstudien analysiere ich die regionale Macht der Magnatenfamilien Károlyi und Csáky im Komitat Szatmár und Abaúj. Die Konsequenzen meiner Forschung liegen daran, dass die Beziehung zwischen Patron und Klient in dieser Region weitergelebt hat und sie im Bereich von Politik spürbar geblieben ist. Nicht nur im Bereich von der Herrschaftsverwaltung und der Komitaten, sondern auch im Feld der Zentralverwaltung haben die Magnaten durch „gehorsame Diener“ Einfluss geübt. Die Lücken des Systems haben das auch für die Klienten versichert hat, dass sie ihre gesellschaftliche-finanzielle Aufschwung unterstützt und ihr eigenes regionales politisches Interesse auch vertreten gekannt haben.